

03 | Νέα Ιωνία

Προσφυγιά & Βιομηχανία

Περιεχόμενα

A. Ν. Ιωνία : Ιστορικά στοιχεία.

- 1.Συνθήκη της Λωζάννης, 30 Ιανουαρίου 1923.Υποχρεωτική ανταλλαγή πληθυσμών.
- 2.Αφιξη και εγκατάσταση προσφύγων σε αστικές περιοχές της Ελλάδας, 1923-1930.
- 3.Ο προσφυγικός συνοικισμός της Νέας Ιωνίας,1923.
- 4.Η χωροθέτηση του συνοικισμού Νέας Ιωνίας σε σχέση με τη βιομηχανία.
- 5.Υποδομές στο συνοικισμό της Νέας Ιωνίας.
 - α.Τρεχούμενο Νερό.
 - β.Ηλεκτροδότηση.
 - γ.Συγκοινωνίες και Διάνοιξη Οδών.
- 6.Χωροθέτηση Προσφυγικών Συνοικισμών : εργασιακή πρόσδεση και κοινωνικός διαχωρισμός.
- 7.Γυναικεία εργασία.

B. Η διαδρομή στη Βιομηχανική κληρονομιά της Νέας Ιωνίας.

- 1.«Υφαντουργία του Δρακόπουλου».
- 2.«Ελληνική εριουργία».
- 3.Το «μικρό Μάντσεστερ».
- 4.Το κτίριο της Βαμβακουργίας.
- 5.Το μουσείο Ταπητουργίας.
- 6.Το βιομηχανικό συγκρότημα Μουταλάσκη / Πειραϊκή Πατραϊκή / Αθήνα 2004.

Γ. Γενικά χαρακτηριστικά. (Συμπεράσματα)

Δ. Ο ποιητής Τάκης Σινόπουλος

Διατμηματικό Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών
Σχεδιασμός - Χώρος - Πολιτισμός

Διπλωματική εργασία με τίτλο : " Διαδρομές στη Βιομηχανική Πολιτιστική Κληρονομιά. Πειραιάς / Ν.Ιωνία - Οδηγοί Επίσκεψης"

Σταθάκη Ελένη

Επιβλ. Καθ. Σόνια Χαραλαμπίδου

Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο
Μάρτιος 2015

A. N. Ιωνία : Ιστορικά στοιχεία.

« Όλα τα διατηρούμενα παλαιά βιομηχανικά κτίρια στις δύο περιοχές του Περισσοῦ και της Ελευθερούπολης, μπορούν να αξιολογηθούν μεμονωμένα, ως προς τα αρχιτεκτονικά τους χαρακτηριστικά και την ιστορική τους σημασία. Κυρίως όμως θα πρέπει να αξιολογηθούν συνολικά, ως τεκμήρια της ιστορίας και την μνήμης των προσφύγων, που με τον καθημερινό τους μόχθο και αγώνα, τόσο ως εργατικό προσωπικό όσο και ως επιχειρηματίες, δημιούργησαν μια νέα πατρίδα και συνέβαλαν στην ανάπτυξη της ταπητουργίας και της υφαντουργίας στον ελληνικό χώρο.»
(Μαΐστρου et al., 2000:70)

Στα πλαίσια γνωριμίας με τη βιομηχανική αρχαιολογία της Νέας Ιωνίας, κρίσιμο είναι να αναγνωριστούν παράπλευροι κοινωνικοί και ιστορικοί παράγοντες που συντέλεσαν στην ανάπτυξη της βιομηχανίας στις αρχές του 20ου αιώνα : οι ιδιαιτερότητες της συγκεκριμένης περιοχής εντοπίζονται στους φυσικούς πόρους της τοποθεσίας και την εγγύτητά της με το κέντρο της πόλης, αλλά και στην απόφαση της ελληνικής κυβέρνησης να εγκαταστήσει εδώ πλήθος μικρασιατών προσφύγων με εξειδίκευση σε συγκεκριμένους παραγωγικούς τομείς που παρέμεναν αναξιοποίητοι στην Ελλάδα. Στην περίπτωση της Νέας Ιωνίας, επομένως, οι κοινωνικές υποδομές (στέγαση, υγειονομικές και εκπαιδευτικές υπηρεσίες, συγκοινωνιακές συνδέσεις, κτλ.) που είναι συνήθως υποχρέωση των βιομηχάνων όταν οι εργοστασιακές μονάδες βρίσκονται μακριά από την πόλη, οργανώθηκαν και κατασκευάστηκαν κατά κύριο λόγο με κρατική μέριμνα ως μέρος προγραμμάτων προσφυγικής αποκατάστασης και για να καλύψουν τις ανάγκες της ταχείας αστικοποίησης της Αθήνας στη δεύτερη δεκαετία του προηγούμενου αιώνα.

Στη Νέα Ιωνία, οι 'κατοικίες των εργατών' που σε άλλες χώρες αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι της ιστορίας βιομηχανικών συγκροτημάτων (Pinard.,1991:30) ήταν τμήμα της πόλης που κατασκευάστηκε ανεξάρτητα αλλά σε άμεση πρόσδεση με την εργασία σε αυτά. Σήμερα, τα «προσφυγικά» εμφανίζουν όλες τις μορφολογικές μετατροπές που απαιτεί η σύγχρονη κατοίκηση και αποτελούν οικιστικές περιοχές πλήρως ενσωματωμένες στον αστικό ιστό. Παρόλα αυτά, η συλλογική μνήμη των κατοίκων της Νέας Ιωνίας παραμένει αλληλένδετη τόσο με τη βιομηχανία, όσο και με την προσφυγιά.

1. Συνθήκη της Λωζάννης, 30 Ιανουαρίου 1923. Υποχρεωτική ανταλλαγή πληθυσμών.

Βάσει της Συνθήκης της Λωζάννης που υπογράφηκε διμερώς από την Ελλάδα και την Τουρκία :

«όλοι οι Τούρκοι υπήκοοι Ελληνορθόδοξου θρησκειύματος εγκατεστημένοι σε τουρκική επικράτεια (εκτός των Ελλήνων κατοίκων Κωνσταντινουπόλεως [και των νήσων Τμβρου και Τενέδου]) και όλοι οι Έλληνες υπήκοοι Μουσουλμανικού θρησκειύματος εγκατεστημένοι σε ελληνική επικράτεια (εκτός των Μουσουλμάνων κατοίκων της Δυτικής Θράκης) ανταλλάσσονται αναγκαστικά [forcibly].»
(Pentzopoulos., 1962:520)

Η Συνθήκη αποτέλεσε πρωτοφανές διπλωματικό γεγονός, όσον αφορά στην 'υποχρεωτική' φύση της ανταλλαγής μεγάλων πληθυσμιακών ομάδων και της κινητής τους περιουσίας ως λύση μειονοτικών ζητημάτων μεταξύ εθνών. Η χαρακτηριστική σκληρότητα της απόφασης δίχασε τους συντάκτες της ηθικά και ιδεολογικά :

«κάποιοι τη θεώρησαν βαρβαρική διαδικασία που καταπατά τις βασικές αρχές της ανθρώπινης ελευθερίας και του δικαίου, άλλοι τη χαρακτήρισαν ως επικίνδυνο δεδικασμένο που οπωσδήποτε θα χρησιμοποιούνταν από κάποιους με σκοπό την προώθηση διεθνούς τριβής και αναταραχής, ενώ μία τρίτη ομάδα, εκθειάζοντας τη ρεαλιστική της φύση, την περιέγραψε ως επιτυχή συμφωνία και αργότερα συνηγόρησε υπέρ της ίδιας τεχνικής για την επίλυση των προβλημάτων που ανέκυψαν μεταγενέστερα, στα χρόνια που προηγήθηκαν του Β' Παγκοσμίου Πολέμου.»

(Pentzopoulos., 1962:62)

Πολιτικά και ιστορικά, η ανταλλαγή των πληθυσμών αποσκοπούσε στην ενδυνάμωση της φυλετικής ομογένειας και της εθνικής κυριαρχίας των νέων ανεξάρτητων κρατών που ιδρύθηκαν στα Βαλκάνια το 19ο αιώνα. Προς την κατάργηση ακριβώς της παραδοσιακής συνύπαρξης πλήθους θρησκευτικών και πολιτισμικών μειονοτήτων στις περιοχές της πρώην Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, είχαν ήδη από τις αρχές του 20ου αιώνα συναφθεί συμφωνίες για την εθελοντική ανταλλαγή πληθυσμών μεταξύ Τουρκίας, Βουλγαρίας και Ελλάδας.

(Koliopoulos & Veremis., 2004:203)

Στην περίπτωση της Τουρκίας, η εντατικοποίηση βίαιων διωγμών των χριστιανικών πληθυσμών του Εύξεινου Πόντου και η αναγκαστική μετακίνηση Μικρασιατών προς την ενδοχώρα της Ανατολίας, είχε, ήδη από το 1914, ως αποτέλεσμα τη διαφυγή μεγάλου αριθμού Χριστιανών υπηκόων στην Ελλάδα (Koliopoulos & Veremis., 2004: 45,54). Συνολικά, πριν την υπογραφή της Συνθήκης της Λωζάννης, περίπου 150.000 άτομα από τις ελληνικές παροικίες είχαν επαναπατριστεί στην ελληνική επικράτεια. (Μαρμαράς., 1991:26)

Άφιξη προσφύγων στον Πειραιά 1922-1923
Μουσείο - Αρχείο ΕΡΤ, Αρχείο Πέτρου Πουλίδη.

Η Μικρασιατική Καταστροφή που ακολούθησε την ήττα του ελληνικού στρατεύματος στην εκστρατεία της Μικράς Ασίας από το 1919 μέχρι το 1922 (Pentzopoulos, 1962:36), και η υπογραφή της Συνθήκης της Λωζάννης που επακολούθησε, αποτέλεσε ουσιαστικά την κλιμάκωση της έντασης μεταξύ των δύο κρατών και τη σχεδόν πλήρη υλοποίηση του 'καθαρού' φυλετικά εθνικού τους χαρακτήρα.

Καταστροφή της Σμύρνης : Σεπτέμβριος 1922

"What I see as I stand on the deck of the Iron Duke is an unbroken wall of fire, two miles long, in which twenty distinct volcanoes of raging flames are throwing up jagged, writhing tongues to a height of a hundred feet... From this intensely glowing mass of yellow, orange and crimson fire pour up thick clotted coils of oily black smoke that hide the moon at its zenith... The sea glows a deep copper-red, and, worst of all, from the densely packed mob of many thousands of refugees huddled on the narrow quay, between the advancing fiery death behind the deep water in front, comes continuously such frantic screaming of sheer terror as can be heard miles away."

Daily Mail, September 19, 1922 στο Pentzopoulos., 1962:46.

"The Smyrna conflagration in particular symbolised dramatically the end of 'eastern' Greece. Its uprooted population was blown across the Aegean sea by the winds of war to 'western' Greece, a veritable shipwreck, barely able to stay afloat under the weight of so much destitute humanity. The Greek government tried as best as it could to cope with a disaster of staggering proportions, and by the standards of the day it was quite successful." (Koliopoulos & Veremis., 2004:204)

Πρόσφυγες από τη Μικρά Ασία, 1925-1927
Μουσείο Μπενάκη - Φωτογραφικό Αρχείο, Nelly's.

«Μυθιστόρημα»

Γ. Σεφέρης

Η'

Μα τι γυρεύουν οι ψυχές μας ταξιδεύοντας
πάνω σε καταστρώματα κατελυμένων καραβιών
στριμωγμένες με γυναίκες κίτρινες και μωρά που κλαίνε
χωρίς να μπορούν να ξεχαστούν ούτε με τα χελιδονόψαρα
ούτε με τ' άστρα που δηλώνουν στην άκρη τα κατάρτια.
Τριμμένες από τους δίσκους των φωνογράφων
δεμένες άθελα μ' ανύπαρχτα προσκυνήματα
μουρμουρίζοντας σπασμένες σκέψεις από ξένες γλώσσες.
Μα τι γυρεύουν οι ψυχές μας ταξιδεύοντας
πάνω στα σαπισμένα θαλάσσια ξύλα
από λιμάνι σε λιμάνι;
Μετακινώντας τσακισμένες πέτρες, ανασαίνοντας
τη δροσιά του πεύκου πιο δύσκολα κάθε μέρα,
κολυμπώντας στα νερά τούτης της θάλασσας
κι εκείνης της θάλασσας,
χωρίς αφή
χωρίς ανθρώπους
μέσα σε μια πατρίδα που δεν είναι πια δική μας
ούτε δική σας.
Το ξέραμε πως ήταν ωραία τα νησιά
κάπου εδώ τριγύρω που ψηλαφούμε
λίγο πιο χαμηλά ή λίγο πιο ψηλά
ένα ελάχιστο διάστημα.

Δεκέμβρης 1933-Δεκέμβρης 1934

Σεφέρης., 1994:52-53.

Δεξιά : Πρόσφυγες από τη Μικρά Ασία, 1925-1927
Μουσείο Μπενάκη - Φωτογραφικό Αρχείο, Nelly's

2. Άφιξη και εγκατάσταση προσφύγων σε αστικές περιοχές της Ελλάδας, 1923-1930.

Σύμφωνα με την επίσημη Απογραφή του ελληνικού κράτους της 15 Μαΐου 1928, οι πρόσφυγες καταμετρήθηκαν σε 1.221.849 άτομα (Γκιζελή., 1984: 174), χωρίς σε αυτό το πλήθος να υπολογίζονται όσοι είχαν αποβιώσει από κακουχίες, πείνα και ασθένειες τα πρώτα χρόνια της εγκατάστασης. (Πολύζος., 1984:3)

Οπωσδήποτε, οι πρόσφυγες δεν αποτελούσαν ομοιογενή πολιτισμικά και οικονομικά μάζα, αλλά ομάδες ανθρώπων που συχνά συνδέονταν από τον κοινό «τόπο προέλευσής» τους, κοινές μνήμες, δεξιότητες, οικονομική κατάσταση. Γενικότερα, η πλειοψηφία των αφιχθέντων προσφύγων αποτελούνταν από γυναίκες, παιδιά και ηλικιωμένους, μετά την αποστολή σε Τάγματα Εργασίας του άρρενα πληθυσμού 16-50 ετών στην Τουρκία. (Γκιζελή., 1997:180-177)

Αρχικά, στις πόλεις οι πρόσφυγες εγκαταστάθηκαν προσωρινά και με ελάχιστα ή καθόλου μέσα σε όποιους διαθέσιμους ελεύθερους χώρους, δημόσια κτίρια ή ακόμα και ιδιωτικά που επιτάχθηκαν. (Γκιζελή., 1997:73)

Ανολογία κατοίκων σε σχέση με το φύλο και την ηλικία, ανά συνοικία

ΣΥΝΟΙΚΙΣΜΟΣ	Κάτοικοι κάτω από 16 χρονών		Κάτοικοι πάνω από 16 χρονών	
	Αγόρια	Κορίτσια	Άντρες	Γυναίκες
Βύρωνας	1.478	1.580	2.392	4.479
Καισαριανή	1.977	1.938	2.367	4.268
Νέα Ιωνία	3.031	3.039	4.030	6.360
Κοκκινιά	5.685	5.292	7.240	11.068
ΣΥΝΟΛΟ	12.171	11.849	16.029	26.175

Πίνακας που συντάχθηκε στο τέλος Ιουνίου 1926

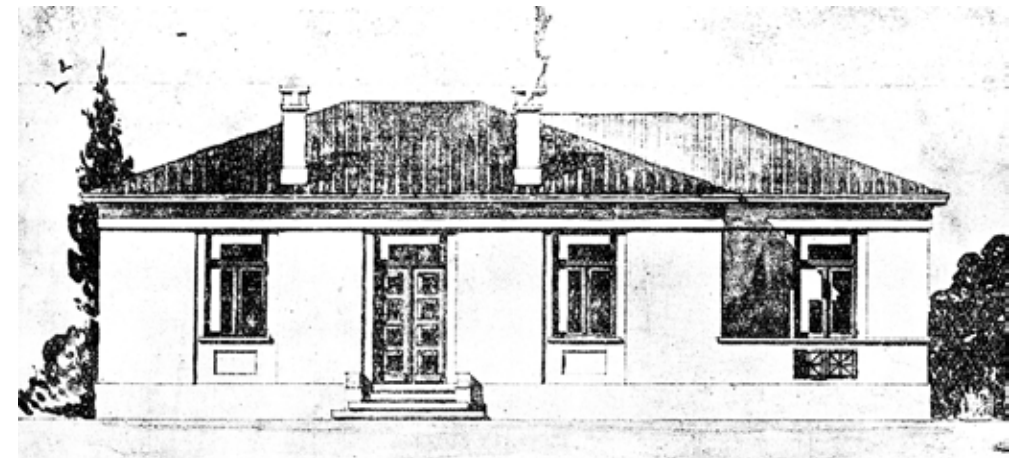
(Γκιζελή., 1984:176).

Ανολογία αντρικού πληθυσμού σε σχέση με την ηλικία, ανά συνοικισμό

ΣΥΝΟΙΚΙΣΜΟΣ	Αγόρια κάτω από 16 χρονών	Άντρες πάνω από 16 χρονών	Διαφορά
Βύρωνας	48,3%	34,8%	13,5%
Καισαριανή	50,5%	35,6%	14,9%
Νέα Ιωνία	49,9%	38,8%	11,1%
Κοκκινιά	51,8%	39,5%	12,3%

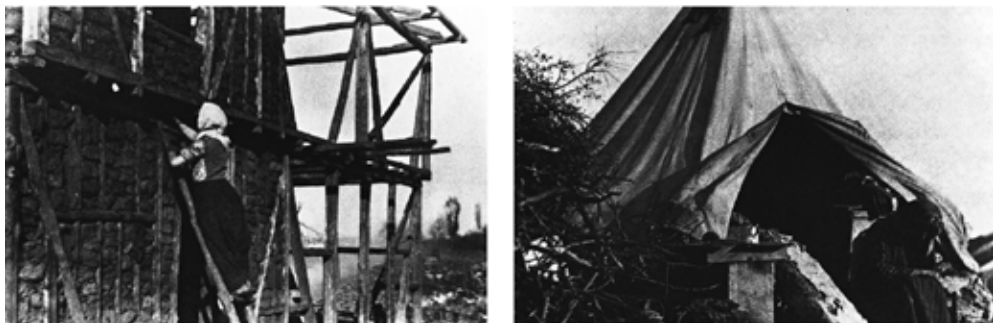
«Ο συνοικισμός της Νέας Ιωνίας (του οποίου ο πληθυσμός προέρχεται από τα προνομιούχα στρώματα της λεβαντινικής κοινωνίας, σε σχέση με τον πληθυσμό των τριών άλλων) παρουσιάζει τη μικρότερη απόκλιση ανάμεσα στις δύο ηλικιακές βαθμίδες του αντρικού πληθυσμού.» (Γκιζελή., 1984:177)

Μετά τις εκκλήσεις του ελληνικού κράτους, σημαντικές ομάδες προσφύγων έλαβαν σίτιση και φαρμακευτική περίθαλψη από φιλανθρωπικές οργανώσεις του εξωτερικού που έσπευσαν να βοηθήσουν (American Red Cross, Near East Relief Organization, κ.ά. στο Pentzopoulos., 1962:77). Στη συνέχεια, με τη σύσταση του Ταμείου Περιθάλψεως Προσφύγων (Τ.Π.Π.) το Νοέμβριο του 1922 (Λεοντίδου., 1989:154) εξασφαλίστηκε η στέγαση της πλειοψηφίας από αυτούς σε αντίσκηνα, και αργότερα σε βασικές μονάδες κατοικίας (Γκιζελή., 1984:136-138-139). Από το 1923 και μέχρι το 1930 και σε συνεργασία με το Τ.Π.Π. έως την κατάργησή του το 1925, τη στέγαση των προσφύγων ανέλαβε η Επιτροπή Αποκατάστασης Προσφύγων στη δικαιοδοσία της οποίας τελικά περιήλθαν οι συνοικισμοί του Τ.Π.Π.: στην περιφέρεια της Αθήνας, η Καισαριανή, ο Βύρωνας, η Νέα Ιωνία και η Νέα Κοκκινιά (ό.π., 290-184). Το 1927, το 63% των προσφύγων της Αττικής ζούσε σε προσφυγικούς συνοικισμούς κατασκευής του ελληνικού κράτους (21,7% σε κατοικίες Ε.Α.Π, το 12,4% σε κατοικίες Τ.Π.Π.), ενώ το 37% σε ιδιωτικές κατοικίες (αυτοστέγαση) (Λεοντίδου., 1989:215). Στη Νέα Ιωνία ανεγέρθηκαν οι εξής τύποι: α) τετρακατοικίες με δύο διαμερίσματα ανά όροφο, διώροφες β) βασική κατοικία 40 τ.μ. με μικρό χωλλ, δύο δωμάτια, WC, γ) «ελεύθερη» των 27 τ.μ. με ένα δωμάτιο, κουζίνα-καθιστικό και WC. Κατά περιπτώσεις, υπήρχε μόνο ένα δωμάτιο και κοινή χρήση WC, κάτι που οδήγησε στην κατάληψη πεζοδρομίων για την επέκταση των κατοικιών (Σαπουντζάκης., 2004:14). Παράλληλα με τους παραπάνω οργανισμούς στέγασης και ιδιαίτερα μετά την κατάργησή τους, για την προσφυγική στέγαση εργάστηκε και το Υπουργείο Προνοίας και Κοινωνικής Αντίληψης. «Στην Αθήνα, τα τελευταία ξύλινα προσωρινά παραπήγματα του 1923-25 γκρεμίστηκαν στο τέλος της δεκαετίας του '60.» (Πολύζος., 1986:31)

Τύπος σπιτιού για τους συνοικισμούς της Νέας Σμύρνης και της Νέας Καλλιπόλης - Κατάλογος έκθεσης Βουλής των Ελλήνων., 2006:50

«Τα υλικά που χρησιμοποιήθηκαν ήταν : πέτρα, χωματόπλινθοι, κομμάτια έτοιμου μπετόν. Η σκεπή είχε πάντα κεραμίδια, τα διώροφα συνήθως γαλλικού τύπου, τα ισόγεια σχεδόν πάντα βυζαντινά (τα πιο φθηνά). Τα κουφώματα ήταν ξύλινα και καρφωτά. Στις διώροφες κατοικίες υπήρχε εσωτερική σκάλα με κυλινδρική κουπαστή και ξύλινο μπαλκόνι για τις οικογένειες των πάνω ορόφων. Η είσοδος ήταν κοινή. Η αποχέτευση σε κοινούς βόθρους.»
(Σαπουντζάκης., 2004:14)

Πρώτες εγκαταστάσεις
Κατάλογος έκθεσης Βουλής των Ελλήνων., 2006:48

«[...] περιγραφή για τα Αναφιώτικα και απροσδιόριστες κεντρικές φτωχογειτονιές του Πειραιά του 1938.

“Η Αθήνα δεν έμοιαζε καθόλου με πρωτεύουσα στρατιωτικού κράτους. Ήταν μια πόλη θλιβερή, χαοτική, χτυπημένη από απίστευτη φτώχεια. Στην αρχή τα λαβυρινθώδη δρομάκια στις φτωχογειτονιές γύρω από την Ακρόπολη μου φάνηκαν πολύ γοητευτικά—χαμηλά σπιτάκια, ασβεστωμένα με χρώμα γαλάζιο ή ροδαλί, με ταράτσες και εξωτερικές σκάλες. Μια μέρα όμως, την ώρα που τριγυρνούσαμε από 'κει, μας πήραν κάτι παιδιά με τις πέτρες...

Παρ' όλα αυτά μας έπιασε πραγματική ζάλη σε μερικές συνοικίες του Πειραιά, όπου τα σπίτια—αληθινά παραπήγματα—είχαν χαρούμενα χρώματα αλλά έκρυβαν τρομερή μιζέρια και φτώχεια. Οι δυστυχημένοι κάτοικοι που είχαν εγκατασταθεί εκεί δεν αγάλιαζαν την αθλιότητα της πόλης τους με τη φυσική ζεστασιά που ξυπνούσε η Νάπολη στους Ναπολιτάνους. Ήταν ένας ανίκανος συρφετός—φτωχοί, μετανάστες, ξένοι, ψευτοπόεμ, αποβράσματα. Ήταν πεινασμένοι, κουρελήδες και γεμάτοι πληγές, χωρίς την ευγένεια ή την ευθυμία των Ιταλών”

(de Beauvoir, 1965:303)»

(στο Λεοντίδου., 1989:219)

Οι προσφυγικές κατοικίες είτε παραχωρήθηκαν στους πρόσφυγες (κατοικίες Υπουργείου Προνοίας) (Λεοντίδου., 1989:214), είτε αποκτήθηκαν με την καταβολή συμβολικού ενοικίου για την εξόφληση των χρεών του φορέα στο ελληνικό κράτος (κατοικίες Τ.Π.Π.) ή αγοράστηκαν από αυτούς (κατοικίες Ε.Α.Π.) (Γκιζελή., 1984:136–219). Υπήρχαν όμως και περιπτώσεις προσφύγων που δεν αποπλήρωναν τις κρατικές κατοικίες, ή τις καταλάμβαναν σε ένδειξη της πεποίθησης ότι το ελληνικό κράτος όφειλε να τους παρέχει δωρεάν στέγη σε αντικατάσταση των ακίνητων περιουσιών που χάθηκαν λόγω της υποχρεωτικής ανταλλαγής των πληθυσμών το '22. (Λεοντίδου., 1989:248). Σε αντίστοιχο περιστατικό κατάληψης στη Νέα Ιωνία, το 1925, «ύστερα από έντονα διαβήματα της Επιτροπής προς την κυβέρνηση, εκκενώθηκαν οι νέες κατοικίες στη Νέα Ιωνία και το Βύρωνα και αποδόθηκαν ξανά στην Επιτροπή. Οι κατοικίες στην Καισαριανή δεν εκκενώθηκαν ποτέ, και η επιτροπή δεν κατόρθωσε να τις ανακτήσει» (ό.π., στον Eddy., 1931:129). Για τους ευπορότερους πρόσφυγες η στέγαση—ήταν δυνατή με την αγορά των πολυτελέστερων «βιλλών» της Επιτροπής (διπλοκατοικίες με ένα διαμέρισμα ανά όροφο) (Σαπουντζάκης., 2004:14). Τέτοιες κατοικίες είχαν χτιστεί και στην περιοχή του Ποδονίφτη. Σύμφωνα με στατιστικά στοιχεία οι κάτοικοι του προσφυγικού συνοικισμού της Νέας Ιωνίας πραγματοποίησαν αναλογικά τις περισσότερες αγορές κατοικιών της Ε.Α.Π., γεγονός που καταδεικνύει την καλύτερη οικονομική τους κατάσταση σε σχέση με τους εγκατεστημένους στους άλλους τρεις μεγάλους συνοικισμούς της Αθήνας (Γκιζελή., 1984:219). Εναλλακτικά αναπτύχθηκαν δύο τύποι αυτοστέγασης του προσφυγικού πληθυσμού. Οι ευπορότεροι πρόσφυγες, που είχαν οι ίδιοι τη δυνατότητα κατασκευής της κατοικίας τους, διευκολύνονταν με την παραχώρηση οικοπέδου και δανείου (χαρακτηριστική η περίπτωση της Νέας Σμύρνης) (Λεοντίδου., 1989:214–215), αλλά και την ειδική πολεοδομική νομοθεσία που θεσπίστηκε ειδικά για τους ιδιώτες και τους κρατικούς φορείς προσφυγικής στέγασης.

«Το 1927 ψηφίστηκε νόμος που επέτρεπε στους πρόσφυγες, ως ειδική κατηγορία, να χτίζουν κατά παρέκκλιση της νομοθεσίας για το σχέδιο πόλης και χωρίς να τηρούν τις γραμμές του εγκεκριμένου ρυμοτομικού σχεδίου» (ό.π., 248).

Με τη σειρά τους, οι άποροι πρόσφυγες κατέφευγαν στην αυθαίρετη δόμηση, δημιουργώντας συγκεντρώσεις παραγκουπόλεων στις παρυφές της πόλης, στα όρια των επίσημων προσφυγικών οικισμών ή εντός τους, σε κενούς δημόσιους χώρους, χωρίς καθόλου υποδομές δικτύων, κτλ.

Τη δεκαετία του 1930, οι αυθαίρετες προσφυγικές συνοικίες τείνουν να συγχωνευτούν με τις περιοχές αυθαίρετης στέγασης των εσωτερικών μεταναστών και των ντόπιων εργατών της πρωτεύουσας. (Λεοντίδου., 1989:249)

Προσφυγικά οικήματα
Προσφυγική Ελλάδα., 1992:80 (πάνω) & Κατάλογος έκθεσης Βουλής των
Ελλήνων., 2006:48 (κάτω)

Η αυθαίρετη δόμηση ως μέθοδος αυτοστέγασης των προσφυγικών μαζών και άλλων λαϊκών στρωμάτων αποτέλεσε μέσο εκτόνωσης της λαϊκής δυσαρέσκειας από την έλλειψη στέγης, ενώ ταυτόχρονα ήταν μια μέθοδος εξοικονόμησης πόρων για τον κρατικό μηχανισμό που αντιμετωπίστηκε «με τη σιωπηρή ανοχή του κράτους». Παραπέρα, η ίδια η πραγματικότητα της ιδιοκατοίκησης σήμαινε και τη σταδιακή βελτίωση των κατοικιών, άρα και τη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης των φτωχότερων πληθυσμιακών ομάδων (Λεοντίδου., 1989:249-250). Ταυτόχρονα όμως, τα αυξημένα ποσοστά αυτοστέγασης καταδεικνύουν τόσο την εμπορευματοποίηση της κοινωνικής κατοικίας, αντί για τη θεσμοποίησή της με όρους συμφέροντες για τα λαϊκά στρώματα—στην πρώτη περίπτωση που οι πρόσφυγες αγόραζαν τα σπίτια που έχτιζε για αυτό το σκοπό η Ε.Α.Π.—όσο και την τάση των φτωχότερων οικιστών να αποφύγουν την εκμετάλλευση των εργολάβων, θέτοντας «υπό αμφισβήτηση αυθαίρετους κανόνες της κυρίαρχης κουλτούρας» (ό.π., 249)—στη δεύτερη περίπτωση της αυθαίρετης δόμησης.

Από την παραπάνω ανάλυση γίνεται αντιληπτός ο έντονα ταξικός χαρακτήρας των αστικών περιοχών της Αθήνας από τις αρχές του 20ου αιώνα, μέσω ακριβώς της στεγαστικής πολιτικής των κρατικών φορέων στέγασης των προσφύγων : η παροχή διαφόρων τύπων κατοικιών και διαφορετικών τρόπων απόκτησής τους από τους πρόσφυγες, αυτόματα διαμόρφωσε την κοινωνική διαστρωμάτωση των προσφυγικών οικισμών. Παράλληλα και σε συνδυασμό με τις περιοχές της πόλης που χτίστηκαν με τη μέθοδο της αυτοστέγασης, η οικιστική δραστηριότητα των δεκαετιών του '20 και του '30 υπήρξε καθοριστική για τη μορφή της ελληνικής πρωτεύουσας, καθώς και για την οικιστική νοοτροπία των κατοίκων της σε σχέση με τις έννοιες ιδιωτικού και δημόσιου χώρου, ιδιοκατοίκησης ή μη.

«Πρόκειται για έναν πληθυσμό με πολιτιστικά χαρακτηριστικά και κοινωνικοοικονομική συγκρότηση διάφορα από του αυτόχθονα. Η λέξη ομοεθνής πληθυσμός κρύβει δύσκολα την πραγματικότητα και δεν αρκεί για να συγκαλύψει τις πρώτες 'προστριβές' ανάμεσα στο γηγενή 'παλιοελλαδίτη' και τον αδελφό 'τουρκόσπορο' της απέναντι όχθης του Αιγαίου.»
(Πολύζος., 1984:5)

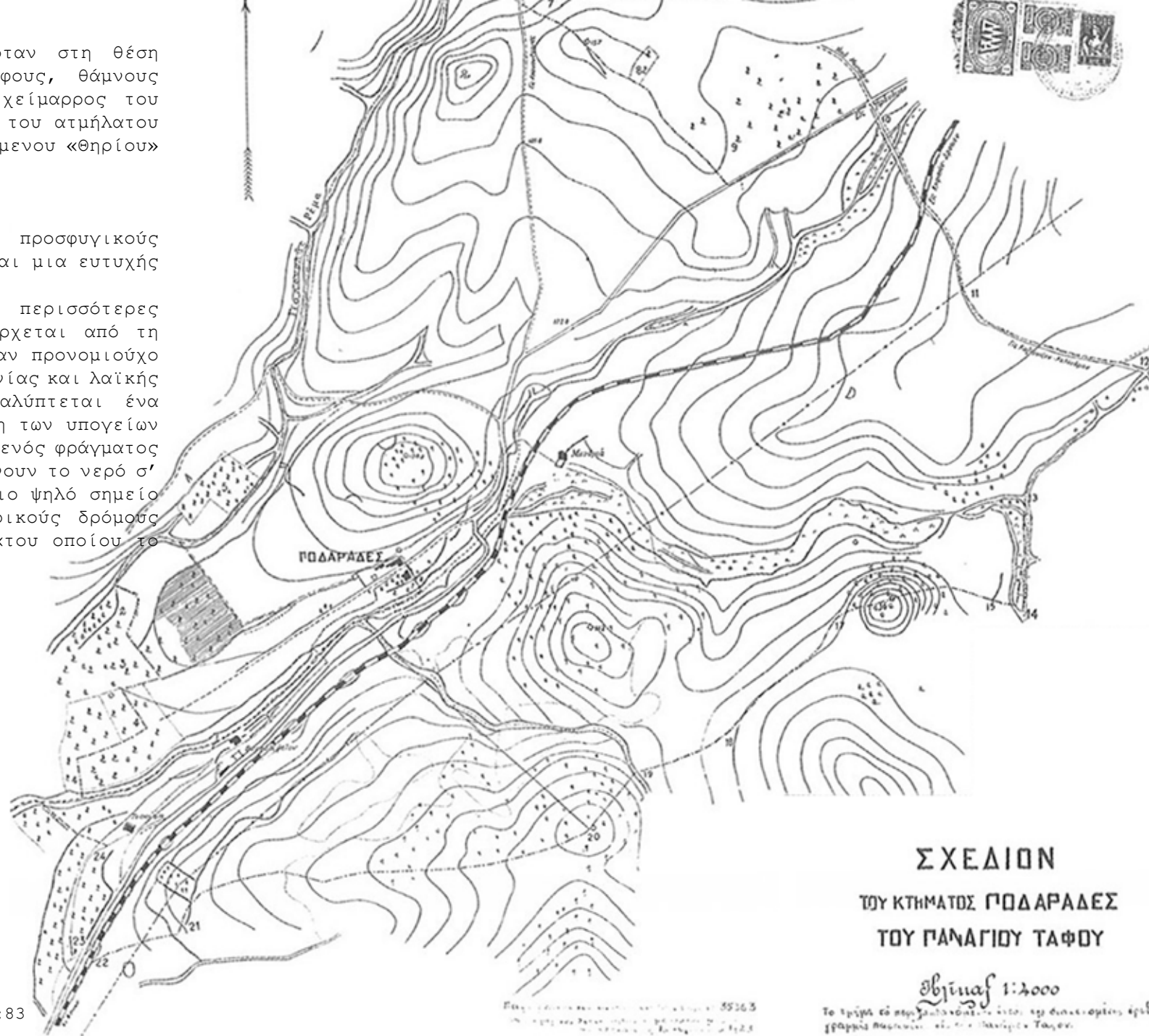
«Ο συνοικισμός που χτιζόταν βρισκόταν στη θέση "Ποδαράδες". Μια περιοχή γεμάτη λόφους, θάμνους και αμπέλια, την οποία διέσχιζε ο χείμαρρος του Ποδονίφτη και η σιδηροδρομική γραμμή του ατμήλατου τρένου Αθηνών-Κηφισιάς, του επονομαζόμενου «Θηρίου» ή «Σταμάτη».

(Σαμπουντζάκης., 2004:12)

«Ανάμεσα στους τέσσερις μεγάλους προσφυγικούς οικισμούς της Αθήνας, η Νέα Ιωνία είναι μια ευτυχής εξαίρεση :

Είναι ο οικισμός που έχει τις περισσότερες εξυπηρετήσεις. Ο πληθυσμός που προέρχεται από τη μικροαστική τάξη. Θα εξελιχτεί σε έναν προνομιούχο οικισμό και σε σημαντικό κέντρο βιοτεχνίας και λαϊκής οικοτεχνίας. Στην περιοχή του ανακαλύπτεται ένα υδροφόρο υπόστρωμα και η εκμετάλλευση των υπογείων υδάτων πραγματοποιείται με τη βοήθεια ενός φράγματος και ενός δικτύου αγωγών που συγκεντρώνουν το νερό σ' ένα κεντρικό φρέαρ και από κει στο πιο ψηλό σημείο της περιοχής. Η διανομή στους κεντρικούς δρόμους του οικισμού γίνεται με ένα δίκτυο «του οποίου το ανάπτυγμα ξεπερνά τα 7.000 μέτρα».

(Γκιζελή., 1984:203)

ΣΧΕΔΙΟΝ

**ΤΟΥ ΚΤΗΜΑΤΟΣ ΠΟΔΑΡΑΔΕΣ
ΤΟΥ ΠΑΝΑΓΙΟΥ ΤΑΦΟΥ**

Μετρήσας 1:4000

Το τμήμα το οποίο περιλαμβάνεται είναι της δικαιοσύνης έργο γράρης Παναγιώτη υιού του Παναγιώτη Ταφού.

Έν Αθήναις τῆ 7 Ιουλίου 1923

Ὁ Πινακίσκος τοῦ Καμ. Χερῶν Προσφύγων.

Χάρτης / Νέα Ιωνία 1923-2003
Φωτογραφία απο το λεύκωμα του ΚΕ.ΜΙ.ΠΟ:83
Στην επόμενη σελίδα : Ποδαράδες
Μουσείο - Αρχείο ΕΡΤ, Αρχείο Πέτρου Πουλίδη
Πηγή : Κατάλογος έκθεσης Βουλής των Ελλήνων.,
2006:151

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

	Όριος κτήματος		Ὁδὸς κτηματῶν
	Ὁριος κτήματος		Σιδηροδρομικὴ γραμμὴ
	Χείμαρρος		Σταθμὸν σιδηροδρομικόν
	Ὁριος κτήματος		Ὁδὸν σιδηροδρομικὴν
	Ὁριος κτήματος		Ὁριον σιδηροδρομικόν
	Ὁριος κτήματος		Ὁριον σιδηροδρομικόν

Ὁ Πινακίσκος τοῦ Καμ. Χερῶν Προσφύγων.
Ὁ Πινακίσκος τοῦ Καμ. Χερῶν Προσφύγων.
Ὁ Πινακίσκος τοῦ Καμ. Χερῶν Προσφύγων.
Ὁ Πινακίσκος τοῦ Καμ. Χερῶν Προσφύγων.

Από το Ημερολόγιο του Γιώργου Σεφέρη

[Γαλάτσι, Ομορφοκλησιά, Ποδαράδες]

Πέμπτη, 14 Γενάρη 1926

Περίπατος στο Γαλάτσι. Όμορφη Εκκλησιά, Ποδαράδες. Η χάρη της Αττικής, φινέτσα σχεδόν γιαπωνέζικη κάποτε. Πρέπει να τα ξαναπάρει κανείς όλα από την αρχή, να ξαναζήσει κανείς ανθρώπινα, βαθιά όλα τα δικά μας. Παραβολές, πειραματισμοί, προσεχτικά συμπεράσματα, χρειάζεται μια μακριά προσήλωση όχι μόνο του συναισθηματικού αλλά και του λογικού. Αλλιώς δεν μπορείς να καταλάβεις τίποτε.

Η γη, ο ουρανός. Ξαφνικά, η μικρή βυζαντινή εκκλησιά, τα μάτια των εικόνων είναι σκαμμένα, τα πρόσωπα χαλασμένα, μοιάζουν με νεκροκεφαλές. Καλύβες και φτωχόσπιτα τριγύρω. Περιστερία στις σκεπές, τα φτερά τους μπερδεμένα, φραγκόκοτες, γάλοι, κότες, μια κατσίκια με μαύρο γελέκο, ένας ολόκληρος πληθυσμός, αδιάφορος. Σελ. 46.

[Ηράκλειο, Κηφισιά, Ρέμα Χελιδονούς]

Κυριακή, 8 Ιανουαρίου 1928

Χτες και προχτές όμορφοι περίπατοι. Προχτές από το Ηράκλειο προς την Κηφισιά το βράδυ με πανσέληνο. Χάσαμε κάπως το δρόμο. Απέναντί μας το πρόσωπο του φεγγαριού πολύ κοντά, πολύ ανθρώπινο. Η γη νοτισμένη, τα πόδια βούλιαζαν στα παχιά χωράφια. Σκοτεινά δέντρα, μονάχα ένα κατακίτρινο στη μέση στον κάμπο, λίγα κοράκια. Χτες κατά τη Χελιδονού, με δυο φίλες, από πρωτογνώριστους δρόμους. Μαζεύαμε ανεμώνες. Ο καθένας μας δεμένος χωριστά με τους ανθρώπους της πολιτείας. Μπροστά μας, καθώς γυρίζαμε, περπατούσε ένας αψηλός γέρος, εργάτης, με βράκες, πρόσφυγας από τα Βουρλά. Πίσω του, άλλοι, νέοι, τον φώναζαν: «Μπαρμπα-Αλέξη». Καταλήξαμε μ' ένα μόνιππο στο σπίτι του Νάζου.

Παπαγεωργίου-Βενετάς, Α. Η Αθήνα του Μεσοπολέμου μέσα από τις 'Μέρες του Γιώργου Σεφέρη',

Αθήνα: Ίκαρος Εκδοτική Εταιρεία., 2006:104.

Δεξιά : Προσφυγικό οίκημα
Προσφυγική Ελλάδα., 1992:85

3. Ο προσφυγικός συνοικισμός της Νέας Ιωνίας, 1923.

Η περίπτωση της Νέας Ιωνίας αποτελεί ιδιαίτερο παράδειγμα προσφυγικής εγκατάστασης, τόσο ως προς τη χωροθέτηση και διαδικασία της ίδρυσής της, όσο και ως προς τους πρόσφυγες που αποτέλεσαν τους πρώτους εποίκιστές της.

Οι 1.200 περίπου νεοαφιχθείσες οικογένειες κατάγονταν από τη Σπάρτη Πισιδίας, «γνωστό ταπητουργικό κέντρο της Μικράς Ασίας» (Βογιατζόγλου., 1997:147), και η πλειοψηφία τους ήταν έμπειροι ταπητουργοί των φημισμένων σε Ευρώπη και Αμερική «Σπάρτα χαλησί». Με την καθοδήγηση του ιερέα του μικρασιατικού οικισμού Παπαΐωακείμ Πεσματζόγλου και μετά από διαπραγματεύσεις με το Υπουργείο Προνοίας, αποφασίστηκε η κατασκευή συνοικισμού σε αγορασμένο για αυτό το σκοπό κτήμα στην τοποθεσία Ποδαράδες. Βασική μέριμνα των Σπαρταλήδων, αλλά και του υπουργείου ήταν η ανάπτυξη βιομηχανικού κέντρου ταπητουργίας, «κλάδος ουσιαστικά άγνωστος στην Ελλάδα πριν από τον ερχομό των προσφύγων» (ό.π., 149), στον οποίο θα απασχολούνταν οι μικρασιάτες τεχνίτες και οι εξειδικευμένες προσφυγίνες υφάντριες είτε ως εργαζόμενες στις εργοστασιακές μονάδες, είτε σε εργασία κατ' οίκον με παραγγελίες των βιομηχανιών. Η τελετή εγκαινίων του συνοικισμού πραγματοποιήθηκε στις 27 Ιουνίου 1923 και ονομάστηκε αρχικά 'Νέα Πισιδία'.

Το 1934, μετονομάστηκε σε 'Νέα Ιωνία' «λόγω της συγκέντρωσης στο συνοικισμό προσφύγων από πολλά μέρη της Μικράς Ασίας». Κατά την περίοδο 1924-1930, η Ε.Α.Π. έχτισε στη Νέα Ιωνία 3.864 κατοικίες (Βασιλείου., 1944:74).

Στην προσπάθεια διοικητικής αποκέντρωσης του κράτους, η Νέα Ιωνία αποσπάστηκε από το Δήμο Αθηναίων και τη μέριμνα του Υπουργείου Προνοίας το 1934, για να γίνει ανεξάρτητος Δήμος της Αττικής.

(Μπίρης., 2005:289)

4. Η χωροθέτηση του συνοικισμού Νέας Ιωνίας σε σχέση με τη βιομηχανία.

Σύμφωνα με τους μελετητές, η χωροθέτηση των προσφυγικών οικισμών στην περιφέρεια της Αθήνας, σε μικρή απόσταση από το κέντρο της τότε πόλης (τουλάχιστον 4 χλμ.) αποφασίστηκε τόσο για κοινωνικούς λόγους – τη δημιουργία «ομοιογενούς κοινωνικού περιβάλλοντος στους ίδιους τους συνοικισμούς» (Πολύζος., 1986:30), την προστασία του αστικού πληθυσμού από τις ασθένειες που μάστιζαν τις προσφυγικές κοινότητες, αλλά και την αποφυγή της κοινωνικής απομόνωσης – όσο και για λόγους προσφοράς φτηνής εργατικής δύναμης στις βιομηχανίες περιφερειακά της Αθήνας και του Πειραιά. Άλλωστε, την ίδια εποχή η βιομηχανία «ενισχύεται με τη χορήγηση δανείων και την αναστολή ορισμένων διατάξεων της εργατικής νομοθεσίας που προστάτευαν τις γυναίκες και τα παιδιά». Σημαντικός παράγοντας γενικότερα για την αποκατάσταση των προσφύγων από τους κρατικούς φορείς και τη σύνδεσή τους με παραγωγικούς τομείς ήταν ακριβώς η υψηλή συγκέντρωση γυναικών στα αστικά κέντρα, με μεγαλύτερη αυτή της Αθήνας σε ποσοστό 55%. (ό.π., 34)

«Το 1926, "στις προσφυγικές συνοικίες της Αθήνας και του Πειραιά λειτουργούν ήδη 36 βιομηχανικές επιχειρήσεις, στις οποίες συμπεριλαμβάνονται 27 ταπητοβιομηχανίες, 4 υφαντήρια, ένα εργοστάσιο χρωστικών και χημικών προϊόντων, μια σοκολατοποιία, ένα εργοστάσιο που παράγει καρφιά, και εργαστήρια κεραμικής, ενώ κατασκευάζεται ήδη ένα εργοστάσιο ελαστικών. Τα καταστήματα αυτά απασχολούν 342 άντρες και 4.532 γυναίκες".» (Κοινωνία των Εθνών., 1926:187 στο Λεοντίδου., 1989:174-178)

Από τους οικισμούς που ιδρύονται στη βορειοανατολική Αθήνα–Νέο Ηράκλειο, Νέα Χαλκηδόνα, Νέα Φιλαδέλφεια – αρχικά χωρίς σύνδεση με βιομηχανικές μονάδες, η Νέα Ιωνία είναι ο μόνος που χωροθετείται με επίσημα δηλωμένη εκ μέρους του κράτους την πρόθεση ανάπτυξης νέας βιομηχανικής δραστηριότητας με τη συμμετοχή των προσφύγων. Σε αντίθεση με τους υπόλοιπους κλάδους που χαρακτηρίζονταν από στενότητα κεφαλαίου στο δεύτερο μισό της δεκαετίας του '20, η ταπητουργία ήταν ο μόνος κλάδος που «γνώρισε αλματώδη ανάπτυξη μετά το 1922» (Μαρμαράς., 1991:36) λόγω της συμμετοχής ομογενών επενδυτών από τη Μικρά Ασία και των εξειδικευμένων τεχνιτών και ταπητεργατριών που απασχολήθηκαν στον τομέα της παραγωγής. (Βογιατζόγλου., 1997:158)

Στη Νέα Ιωνία συγκεκριμένα, η Ε.Α.Π. οριοθέτησε το κτήμα των Ποδαράδων και καθόρισε δύο τμήματα για τη χρήση του : το μεγαλύτερο για την κατασκευή και ανάπτυξη του οικισμού και το μικρότερο, στην περιοχή της Ελευθερούπολης, για αποκλειστική βιομηχανική χρήση. Από τα 40 συνολικά οικοπέδα που παραχώρησε η Ε.Α.Π. για βιομηχανική χρήση σε όλους τους συνοικισμούς, τα 24 βρίσκονταν στη Νέα Ιωνία. (Βογιατζόγλου., 1997:149 ,159)

Παρόλα αυτά, «η δομή της βιομηχανίας στην Ελλάδα καθορίζεται από μίαν έρπουσα διαδικασία οικονομικής πόλωσης ανάμεσα στις μεγάλες επιχειρήσεις και στην πληθώρα μικρών εργαστηρίων» όπως αποδεικνύει το γεγονός ότι «οι μεσαίες και μεγάλες επιχειρήσεις, με περισσότερους από 25 εργαζόμενους, δεν ξεπέρασαν το 2% του συνόλου των βιομηχανικών καταστημάτων ολόκληρη την περίοδο 1920-1951». (Λεοντίδου., 1989:169)

Η ελάττωση των τραπεζικών πιστώσεων σε συνδυασμό με την ισχύουσα φορολογική νομοθεσία, ευνοούσε περισσότερο τη δημιουργία μικρών επιχειρήσεων (ό.π.,173). Μάλιστα, στη Νέα Ιωνία οι ανεξάρτητοι Σπαρταλήδες ταπητουργοί που ανταγωνίζονταν τις μεγάλες ταπητουργικές επιχειρήσεις είχαν ήδη ιδρύσει από το 1924 συνεταιρισμό, «με κύριους στόχους την προβολή της ταπητουργίας, την προαγωγή των οικονομικών συμφερόντων των μελών του και τη χρηματοδότησή τους από την Ε.Α.Π.» (Βογιατζόγλου., 1997:152). Παράλληλα, η παρουσία φτηνού εργατικού δυναμικού στα μεγάλα αστικά κέντρα, και ιδιαίτερα στην Αθήνα και τον Πειραιά διόγκωσε κατά τον μεσοπόλεμο και τη γεωγραφική πόλωση της αναπτυσσόμενης ελληνικής βιομηχανίας με τις μεγαλύτερες μονάδες να συγκεντρώνονται στην πρωτεύουσα – μάλιστα της βαριάς βιομηχανίας. (Λεοντίδου., 1989:173-174)

Η εγκατάστασή τους εδώ ενισχύθηκε και από τη βελτίωση των υποδομών όσον αφορά στα δίκτυα ηλεκτροδότησης, ύδρευσης και συγκοινωνιών, που αναγκαστικά επεκτάθηκαν για να εξυπηρετήσουν τον αυξανόμενο αστικό πληθυσμό.

5. Υποδομές στο συνοικισμό της Νέας Ιωνίας

α. Τρεχούμενο Νερό

Βασικό πλεονέκτημα της τοποθεσίας των Ποδαράδων για την εγκατάσταση ταπητουργικών μονάδων ήταν η ύπαρξη τρεχούμενου νερού: «Το νερό των Ποδαράδων προερχόταν από το ρέμα του Περισσού [Ποδονίφτη], από αρτεσιανά πηγάδια αλλά και από την πηγή Τρύπα, που θεωρείτο από τον Κορδέλλα ότι ήταν διαρροή του Αδριάνειου Υδραγωγείου» (Βογιατζόγλου., 152 όπως αναφέρεται στο «Βιομηχανική Κληρονομιά στη Ν. Ιωνία, Τεύχος 1, σημ. 3, κεφ.2). Η παρουσία φυσικών υδάτινων ρευμάτων ήταν κρίσιμη τόσο για την υδροκίνηση των εργοστασίων στα πρώτα χρόνια του 20ου αιώνα, μέχρι αυτή να αντικατασταθεί από ηλεκτροκίνητη τεχνολογία, όσο και συγκεκριμένες παραγωγικές διαδικασίες της ταπητουργίας και της κλωστοϋφαντουργίας (πλύσιμο ινών, βαφή, κ.ά.) που απαιτούσαν μεγάλες ποσότητες νερού. Ήδη, από 1918 λειτουργούσε στον Περισσό η «Ελληνική Εριουργία» ιδιοκτησίας Νικολάου Κυρκίνη που χρησιμοποιούσε υπάρχοντα υδρόμυλο για τις ανάγκες του πλυντηρίου της μονάδας.

Αργότερα, ο ίδιος βιομήχανος θα επεκτείνει τις δραστηριότητές του στη μεταξουργία και, με την εγκατάσταση των προσφύγων, θα τις αναπτύξει τόσο που η μικρή βιομηχανική πόλη που δημιουργείται θα μείνει γνωστή ως «το μικρό Manchester» (ό.π., 155).

Ακριβώς όμως η διττή αναγκαιότητα του νερού για την ύδρευση του προσφυγικού συνοικισμού και την υδροδότηση των βιομηχανικών μονάδων θα γίνει αιτία έντονων προστριβών μεταξύ προσφύγων, Κυρκίνη και Ε.Α.Π. το 1926. (ό.π.)

Συγκριτικά με τους υπόλοιπους προσφυγικούς συνοικισμούς της Αθήνας, η Νέα Ιωνία παρουσιάζει αφθονία υδάτινων πόρων, με δίκτυο διανομής που κατασκευάζει η Ε.Α.Π. μέχρι τις οδούς του οικισμού αλλά όχι και μέχρι τις ίδιες τις κατοικίες : αυτό θα ολοκληρωθεί μόνο τη δεκαετία του '50. Η ύδρευση μέχρι τη δεκαετία του '30 γίνεται μέσω αντλιοστασίου και δεξαμενής. (Σαπουντζάκης., 2004:25,15)

Γενικότερα, οι πρόσφυγες προμηθεύονται το πόσιμο νερό από ιδιώτες εμπόρους που περιδιαβαίνουν τις συνοικίες με γαϊδουράκι. Συχνά αντικείμενο κερδοσκοπίας με αυξημένες τιμές πώλησης, το πόσιμο νερό για κάποιους καταλήγει να αντλείται και αυτό από τα δημόσια πηγάδια. Η αυξανόμενη πίεση για την επίλυση του προβλήματος ύδρευσης της πρωτεύουσας τελικά οδηγεί το 1923 την κυβέρνηση στην απόφαση κατασκευής τεχνητής λίμνης στο Μαραθώνα, μετά από σχετική έκθεση του αρμόδιου διευθυντή ύδρευσης και σύμβαση που υπογράφεται το 1925 μεταξύ του ελληνικού κράτους και της αμερικανικών συμφερόντων εταιρείας ύδρευσης Ulen & Co. (Γκιζελή., 1984:203-204)

«Η δε σήραγγα από της λίμνης εις την Χελιδονούν, δια της οποίας το νερό φθάνει εις το λεκανοπέδιον των Αθηνών, επερατώθη τον Μάϊον του 1931.»

(Μπίρης., 2005:304)

«Το 1935 η Νέα Ιωνία αρχίζει να υδρεύεται από γεωτρήσεις στον Ποδονίφη [...], με τη λειτουργία του αντλιοστασίου της Ελευθερούπολης. Ως τα 1960 περίπου όταν η πόλη συνδέθηκε με το δίκτυο της ΟΥΛΕΝ, υδρευόταν από γεωτρήσεις που είχαν γίνει και σε άλλα σημεία [...] και με τη λειτουργία αντλητικών μηχανημάτων σε διάφορα ψηλά σημεία [...]. Με τον καιρό όμως άρχισε να δημιουργείται οξύ πρόβλημα, γιατί το νερό, που δεν ερχόταν από πολύ βαθιά, μολυνόταν από βόθρους.»

(Σαπουντζάκης., 2004:25)

Όσον αφορά στην αποχέτευση, σύμφωνα με τον Κ. Μπίρη, αυτή παρέμεινε άλυτο ζήτημα στο οικιστικό σύνολο της πρωτεύουσας και μετά τη δεκαετία του '20. (Μπίρης., 2005:300)

β. Ηλεκτροδότηση.

Το 1918, μόνο το 23% του ελληνικού πληθυσμού ηλεκτροδοτείται. (Παντελάκης., 1991:177)

Τη δεύτερη δεκαετία του αιώνα την ανάπτυξη και επέκταση της καλωδίωσης και παροχής ρεύματος στα αθηναϊκά σπίτια ανέλαβε η βρετανικών συμφερόντων "Power and Traction Finance Cie Ltd", μετά από σύμβαση με το ελληνικό κράτος το 1925.

Για την αποδοτικότερη εξυπηρέτηση του δικτύου, η εταιρεία ενίσχυσε τη δυναμικότητα υφιστάμενου εργοστασίου στο Νέο Φάληρο και ίδρυσε νέα μονάδα στο Κερατσίνι. Οι Αθηναίοι αντέδρασαν έντονα στην ξένων συμφερόντων εταιρεία ηλεκτροδότησης, αλλά και προς την ίδια την τεχνολογία του ηλεκτρικού ρεύματος λόγω των περιορισμένων θανατηφόρων ηλεκτροπληξιών που σημειώθηκαν την αρχική περίοδο της εγκατάστασης. (Μπίρης., 2005:301)

Οι κρατικά συμβεβλημένες εταιρείες παραγωγής και διανομής ηλεκτρικού ρεύματος εξαγόρασαν μέχρι το τέλος της δεκαετίας του '20 τις ιδιωτικές εταιρείες παραγωγής ηλεκτρισμού που λειτουργούσαν ήδη από τις αρχές του αιώνα στην Ελλάδα. Τέτοια βρισκόταν ήδη εγκατεστημένη στη Νέα Ιωνία από τα μέσα της ίδιας δεκαετίας : η «Ηλεκτροβιομηχανική Α.Ε.», με διευθυντή το Νικόλαο Κυρκίνη, ηλεκτροδοτούσε τα κλωστοϋφαντουργικά εργοστάσια του βιομηχανικού ομίλου του ιδίου, ενώ κάλυπτε τις ανάγκες των οικισμών από την Κηφισιά έως την περιοχή Κυπριάδου-Κυριαζή στα Άνω Πατήσια, σε οικιακό ρεύμα και κίνηση για τις συγκοινωνίες. (Βογιατζόγλου., 1997:154)

Η ετήσια αύξηση βιομηχανικών και οικιακών παροχών ηλεκτρικού στην πρωτεύουσα εμφανίζεται ραγδαία, ιδιαίτερα την περίοδο 1932-1935. Για την ανάπτυξη της χρήσης ηλεκτρικού ρεύματος για οικιακές εργασίες, η πάροχος εταιρεία «Ηλεκτρική Εταιρεία Αθηνών Πειραιώς» ιδρύει έκθεση ηλεκτρικών ειδών στην οδό Σταδίου και εισάγει ξεχωριστό οικιακό τιμολόγιο. (Παντελάκης., 1991:307)

Η χρήση ηλεκτρισμού για την κίνηση των εργοστασίων της κλωστοϋφαντουργίας μεταβάλλει ριζικά τα μέσα παραγωγής, δίνει τη δυνατότητα για αργαλειούς και υφαντουργικά μηχανήματα με μεμονωμένη ανεξάρτητη παροχή και επιτρέπει την πιο ελεύθερη διάταξή τους στο χώρο του εργοστασίου. Επιπλέον, απελευθερώνει τις βιομηχανικές μονάδες από την απαίτηση γειτνίασης με υδροφόρα ρέματα για την κίνηση του εξοπλισμού τους.

γ. Συγκοινωνίες και Διάνοιξη Οδών.

Για τη βελτίωση των συγκοινωνιακών συνδέσεων μεταξύ του κέντρου της Αθήνας και των περιφερειακών και εξοχικών οικισμών στα μέσα της δεκαετίας του '20 συνάφθηκαν συμβάσεις για την επέκταση του υπάρχοντος δικτύου τραμ και την πύκνωση των λεωφορειακών γραμμών με την «Ηλεκτρική Εταιρεία Μεταφορών» (Η.Ε.Μ.), και για την εκμετάλλευση του ηλεκτρικού σιδηρόδρομου μεταξύ Αθήνας-Πειραιά με την «Εταιρεία Ελληνικών Ηλεκτρικών Σιδηροδρόμων» (Λεοντίδου, 1989:172).

Οι εταιρίες αυτές συστήθηκαν όπως και οι παραπάνω ηλεκτρικές εταιρείες από το «Συνδικάτο Μελετών και Επιχειρήσεων» και την "Power and Traction", μεικτών ελληνικών και ξένων συμφερόντων. (Παντελάκης., 1991: 274-275)

Μέρος του προγράμματος ήταν και η αντικατάσταση του ατμοκίνητου «Θηρίου» με την κατασκευή και εκμετάλλευση ηλεκτρικού σιδηροδρόμου από την «Ηλεκτρική Εταιρεία Μεταφορών» στο τμήμα από το Σταθμό Αττικής μέχρι την Κηφισιά. Το έργο καθυστέρησε να πραγματοποιηθεί και ως τότε, στο τμήμα αυτό εξακολουθούσε να λειτουργεί ο ατμοκίνητος σιδηρόδρομος (Μπίρης, 2005:301-302) με στάσεις «στα Πευκάκια και στη θέση του σημερινού σταθμού της Νέας Ιωνίας» (Σαπουντζάκης., 2004:21). Τα κίτρινα λεωφορεία της Power εξυπηρετούν και τη Νέα Ιωνία (ό.π.).

Γενικά, οι συγκοινωνίες με λεωφορεία αναπτύχθηκαν ραγδαία, όντας ιδιαίτερα επικερδείς για ιδιώτες επενδυτές, αλλά χωρίς οργάνωση και έλεγχο του κόστους των εισιτηρίων, μέχρι το 1925 όπου το κράτος επέβαλλε ελεγκτικούς μηχανισμούς μέσω ειδικής νομοθεσίας. Εντωμεταξύ, από το 1925 μέχρι το 1929, επί δημαρχίας Σπύρου Πάτση, η υπηρεσία Σχεδίου Πόλεως του Δήμου Αθηναίων προχώρησε «εις την διεύρυνσιν και διευθέτησιν αγροτικών ή χαραγμένων οδών εις τας παρυφάς της πόλεως, διά των οποίων εις μελλοντικήν ανάπτυξίν της, θα εξησφαλίζοντο συγκοινωνιακάι αρτηρίαί.» (Μπίρης., 2005:297)

Τότε δημιουργήθηκαν μεταξύ άλλων, οι λεωφόροι Πατησίων-Γαλατσίου, με διακλαδώσεις προς Κυψέλη και Ομορφοκκλησιά. Επιπλέον, το 1927 το Υπουργείο Συγκοινωνιών υπογράφει σύμβαση για την κατασκευή πυκνού οδικού δικτύου πανελλαδικά με την τεχνική εταιρία «Π. Γ. Μακρής & Σια» μέτοχοι της οποίας ήταν βρετανικοί και αμερικάνικοι τραπεζικοί όμιλοι, καθώς και η Shell. (Σαρηγιάννης., 2000:120-121)

Σύμφωνα με τον Σαρηγιάννη, η εντατική προσπάθεια ανάπτυξης των οδικών μέσων μεταφοράς (λεωφορείων, Ι.Χ.) και η παραμέληση των μέσων σταθερής τροχιάς – η επέκταση του δικτύου του τραμ δεν πραγματοποιήθηκε, αλλά ούτε και οποιαδήποτε βελτίωση του τρένου – θα εξυπηρετούσε τα συμφέροντα των παραπάνω εταιρειών, με την αύξηση πωλήσεων βενζίνης, ασφαλτικών προϊόντων, αλλά θα γίνει και μία από τις αιτίες των κυκλοφοριακών προβλημάτων της πρωτεύουσας αργότερα (ό.π.).

Η ασφαλιτόστρωση πάντως των οδών της Νέας Ιωνίας επεκτάθηκε μόλις το πρώτο μισό της δεκαετίας του '50. (Σαπουντζάκης., 2004:25)

Λεωφορείο της Νέας Ιωνίας
Φωτογραφία από το λεύκωμα του ΚΕ.ΜΙ.ΠΟ:102

6. Χωροθέτηση Προσφυγικών Συνοικισμών :
εργασιακή πρόσδεση και κοινωνικός διαχωρισμός

«Στο τέλος της δεκαετίας του '20 η Νέα Ιωνία αριθμεί 24.000 κατοίκους. [...] Οι εργαζόμενοι στα εργοστάσια κλωστοϋφαντουργίας και ταπητουργίας είναι και η συντριπτική πλειοψηφία μεταξύ των εργαζομένων. Σε 6.000 περίπου δηλώσαντες επαγγέλματα, οι υφαντές ήταν 2.500 και οι ταπητουργοί 1.000.»
(Σαπουντζάκης., 2004:21)

Η αρχική χωροθέτηση των προσφυγικών συνοικισμών, βάσει της επίσημης πολιτικής της Επιτροπής Αποκατάστασης Προσφύγων και του κράτους, στόχευσε στην 'εργασιακή πρόσδεση' του προσφυγικού πληθυσμού με υπάρχουσες ή νέες βιομηχανίες.

Το φθινό εργατικό δυναμικό, ήδη αποκατεστημένο με κρατικούς πόρους σε περιοχές της αστικής περιφέρειας με ανεπτυγμένο συγκοινωνιακό δίκτυο και μικτές χρήσεις γης (Λεοντίδου., 1989:258-259), αποτέλεσε κυρίαρχο παράγοντα για την έλευση και εγκατάσταση νέων βιομηχανικών μονάδων σε γειτνίαση με τους πολυπληθείς οικισμούς.

«Οι βιομήχανοι του μεσοπολέμου δεν είχαν ανάγκη να χτίζουν ιδιωτικούς βιομηχανικούς οικισμούς σε απομακρυσμένες περιοχές : το έργο αυτό το ανέλαβε η Ε.Α.Π. Άλλωστε, στις περισσότερες περιπτώσεις, η βιομηχανία ακολουθούσε την αστικοποίηση, αφού ήταν ελαφριά και επέλεγε σχετικά ελεύθερα τον τόπο εγκατάστασής της (footloose).» (ό.π., 178-179)

Η ενίσχυση της στενής σχέσης κατοικίας-εργασίας για τους πρόσφυγες-εργάτες σε συνδυασμό με τον ελλιπή πολεοδομικό σχεδιασμό και την ανεξέλεγκτη διαμόρφωση χρήσεων γης, χαρακτήρισε τόσο την αστικοποίηση των ελληνικών πόλεων, και στη συγκεκριμένη περίπτωση της Αθήνας, όσο και την κοινωνική πραγματικότητα του εργατικού πληθυσμού που αναπτύχθηκε στις προσφυγικές συνοικίες. Όπως αναφέρει η Λεοντίδου στο Πόλεις της Σιωπής : Εργατικός Εποικισμός της Αθήνας και του Πειραιά, 1909-1940, «οι κοινωνικές τάξεις τείνουν να κατοικούν ουσιαστικά επάνω στις ζώνες απασχόλησής τους» (ό.π., 258-259), ενώ οι τιμές της γης παρουσιάζονται εδώ μειωμένες και ευθέως ανάλογες με την οικονομική ευμάρεια του πληθυσμού. Έτσι, η αυθαίρετη δόμηση, η κατάληψη δημόσιας γης, ο συνωστισμός παραγκών αποτελούν χαρακτηριστικά των περιφερειακών εργατικών - βιομηχανικών συγκροτημάτων. (ό.π., 257)

Ακριβώς η 'εργασιακή πρόσδεση' του εργατικού πληθυσμού των προσφύγων, σε συνδυασμό με την αρχική πρόθεση προστασίας του γηγενούς πληθυσμού από μολυσματικές ασθένειες και την αποφυγή κοινωνικών αναταραχών, έχει τελικά ως αποτέλεσμα την κοινωνική απομόνωση και τον διαχωρισμό των συνοικισμών από την υπόλοιπη πόλη.

Όπως επισημαίνει η Νικολαΐδου στο Η κοινωνική οργάνωση του αστικού χώρου (σελ. 113-114) :

«Η πολιτική αυτή οδήγησε σ' έναν τριπλό κοινωνικό διαχωρισμό των προσφυγικών συνοικισμών μέσα στον πολεοδομικό ιστό της πρωτεύουσας, δημιουργώντας: (α) τους διαμορφωμένους από το κράτος και την Ε.Α.Π. προσφυγικούς συνοικισμούς στα όρια της πόλης (β) τους διαμορφωμένους από τους εμπόρους πρόσφυγες συνοικισμούς σε οικόπεδα και περιοχές που τους παραχωρήθηκαν από το κράτος (π.χ. η περιοχή της Νέας Σμύρνης) και (γ) τις αυθαίρετες προσφυγικές παραγκουπόλεις, που αναπτύχθηκαν κυρίως δίπλα στους νόμιμους προσφυγικούς συνοικισμούς και αλλού.»

Η Νέα Ιωνία αποτελεί τυπικό παράδειγμα της πρώτης κατηγορίας, με παράλληλη ανάπτυξη αυθαίρετων συγκεντρώσεων στα όριά της - Ποδονίφτης. Ο κοινωνικός διαχωρισμός των προσφύγων, μέσω της υποχρεωτικής απασχόλησης και διαβίωσής τους εντός των ίδιων περιορισμένων περιοχών, οδήγησε στη δεκαετία του '30 και μεταπολεμικά στην πολιτική ριζοσπαστικοποίησή τους. (Πολύζος., 1984:30-31)

Η αλλοίωση της αμιγούς προσφυγικής καταγωγής του πληθυσμού των συνοικισμών με εσωτερικούς μετανάστες που αναζητούσαν δουλειά στις βιομηχανίες, ενδυνάμωσε πολιτικά και κοινωνικά τον χαρακτήρα της εργατικής τάξης των κατοίκων, δυναμική που θα εκδηλωθεί με ένταση κατά τη διάρκεια της εθνικής αντίστασης και του εθνικού διχασμού που ακολούθησε.

«Είναι οι ελληνικές εργατουπόλεις του μεσοπολέμου, οι κατοπινές κόκκινες συνοικίες που τόσο τρόμαξαν την εντός των τειχών Αθήνα στη διάρκεια του εμφυλίου.» (Πολύζος., 1984:51)

Μέσα από την παραπάνω ανάλυση, διαφαίνεται η σύνδεση ιστορικών συγκυριών, κρατικής πολεοδομικής και αναπτυξιακής πολιτικής με την κοινωνική και μορφολογική συγκρότηση συγκεκριμένων αστικών τμημάτων της Αθήνας. Ταυτόχρονα, γίνεται ευκολότερα αναγνωρίσιμη η σχέση των προσφυγικών συνοικισμών με τα υπόλοιπα τμήματα της πόλης - κέντρο, κηπουπόλεις, εξοχικά προάστια, κτλ. - που καθόρισε τη μετέπειτα πολεοδομική οργάνωση και εξέλιξη της πρωτεύουσας.

7. Γυναικεία εργασία

Η ανάπτυξη της κλωστοϋφαντουργικής βιομηχανίας στην Ελλάδα του μεσοπολέμου αποδίδεται σε μεγάλο βαθμό στις εξειδικευμένες υφάντριες που κατέφτασαν στη χώρα με τη Μικρασιατική Καταστροφή (Λεοντίδου, 1992:109) για να λειτουργήσουν ως φθηνό εξειδικευμένο εργατικό δυναμικό για τις υπάρχουσες ή τις νέες βιομηχανικές μονάδες που αναπτύχθηκαν. Μία ικανή και πεπειραμένη εργάτρια μπορούσε να δένει έως και 20.000 κόμπους την ημέρα (Έκθεση Κοινωνίας των Εθνών, 1926 στο Λεοντίδου, 1989:198), ενώ μία λιγότερο έμπειρη έφτανε τους 10.000 με 12.000 κόμπους ημερησία ταπητουργική παραγωγή. (Πολύζος., 1984:50)

«[...] μια μικρή βιοτεχνία μετάξης βρέθηκε κατά τύχη πλάι στα οικόπεδα όπου άρχισε να κτίζεται ο συνοικισμός της Νέας Ιωνίας κατά το τέλος του 1922. Πρόσφερε αμέσως εργασία στις γυναίκες πρόσφυγες αυτού του συνοικισμού. Το ημερομίσθιο ήταν σταθερό αλλά κατώτερο από το συνηθισμένο ημερομίσθιο εκείνης της εποχής. Αυτή η συνεργασία υπήρξε τυχερή για το εργοστάσιο που γρήγορα μεγάλωσε (...) η μικρή επιχείρηση πήρε τις διαστάσεις μιας δυναμικής ανώνυμης εταιρίας της οποίας τα κεφάλαια ξεπερνούν τις 250.000 λίρες στερλίνες.»

(Έκθεση της Κοινωνίας των Εθνών στο Πολύζος., 1984:51)

Συχνά, οι προσφυγικές οικογένειες είχαν γυναίκα-«αρχηγό», γυναίκες χήρες ή ορφανές του πολέμου, οι οποίες όφειλαν να εργαστούν για να υποστηρίξουν τις οικογένειές τους. Στην Αθήνα, οι προσφυγοπούλες εργάστηκαν στον τομέα της ταπητουργίας και της υφαντουργίας, αλλά και στην καπνοβιομηχανία), αποτελώντας κατά κανόνα στόχο εργασιακής εκμετάλλευσης: «τα ημερομίσθια των γυναικών ήταν το 1/3 μέχρι το 1/2 των ανδρικών ημερομισθίων και πολύ κοντά στα αγροτικά ημερομίσθια.» (Λεοντίδου., 1992:109-197)

Δεξιά : Η περίφημη υφάντρα χαλιών από το Ενεχίλ - Ευανθία Τοπάλογλου με τις κόρες της στον αργαλειό (1960) Προσφυγική Ελλάδα., 1992:109 (πάνω)

Κοπέλες δουλεύουν χαλί στην Σπάρτη Πισιδίας
Φωτογραφία από το λεύκωμα του ΚΕ.ΜΙ.ΠΟ:100 (κάτω)

Οι γυναίκες δε γίνονταν δεκτές στα εργατικά συνδικάτα (εκτός των καπνεργατριών), ανίκανες να διεκδικήσουν οργανωμένα πιο δίκαιες αμοιβές και νόμιμο ωράριο απασχόλησης. Όπως σημειώνει ο Πολύζος, ενώ η Ελλάδα είχε ήδη υπογράψει τη Συνθήκη της Ουάσινγκτον το 1919 που περιόριζε την εργασία στις 8 ώρες την ημέρα, η ελληνική νομοθεσία προέβλεπε ακόμα 10ωρο που στην πραγματικότητα επεκτεινόταν σε 12ωρο. Η εφαρμογή της Συνθήκης αναβλήθηκε για τον Ιούλιο του 1924, μετά από έντονες πιέσεις των βιομηχάνων. (Πολύζος., 1984:50)

«Ακόμα και μετά από αυτή τη χρονολογία, οι 10 ώρες εργασίας είναι συνηθισμένη κατάσταση για ένα μέσο βιομηχανικό ημερομίσθιο που φτάνει στα 1930 τις 57 δραχμές για τους άνδρες και τις 26 δραχμές για τις γυναίκες. Συγκριτικά, το κιλό ψωμιού τρίτης ποιότητας κόστιζε 5,5 δραχμές, το γάλα 8,8 και το αρνίσιο κρέας 32,2 (πηγή: Στατιστική Επετηρίδα 1930).»

Συγκεκριμένα, στις βιομηχανίες της Ν. Ιωνίας και των υπόλοιπων προαστίων της βορειοανατολικής Αττικής, τα μεροκάματα στην κλωστοϋφαντουργία δεν ξεπερνούν τις 23 δραχμές το 1923 και τις 30 το 1930, από τα οποία οι γυναίκες και τα παιδιά παίρνουν μόλις το 50%. Η αμοιβή είναι ελάχιστα καλύτερη για όσες δουλεύουν 'άτυπα', εργοστασιακές παραγγελίες κατ' οίκον. Άλλωστε, ήδη το 1930 λόγω της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης που πλήττει και τον κλάδο της ταπητουργίας και της κλωστοϋφαντουργίας, οι εργοστασιακοί αργαλειοί μειώνονται στο μισό. (ό.π., 1984:50). Παρόλα αυτά, το 1930 οι γυναίκες αποτελούσαν ακόμα το 83% των εργατών στην κλωστοϋφαντουργία πανελλήνια, εργαζόμενες «κατά κύριο λόγο στα μεγάλα εργοστάσια και στις εξαγωγικές επιχειρήσεις», ενώ τις βιοτεχνίες με λιγότερα από 5 άτομα προσωπικό επάνδρωναν τόσο ως εργοδότες όσο και ως εργάτες, άνδρες (Λεοντίδου., 1989:198-199).

Η ολοένα αυξανόμενη συμμετοχή των γυναικών από τις λαϊκές τάξεις και λόγω των συνεχιζόμενων πολέμων, στην αγορά εργασίας (υπηρετικό προσωπικό ή μοδιστρίκη, κ.ά.) από τις αρχές του 20ου αιώνα, καθώς και οι περιορισμένες δυνατότητες που αναπτύχθηκαν για τη γυναικεία παιδεία την ίδια περίπου περίοδο, είχαν αρχίσει ήδη να καταρρίπτουν την παραδοσιακή 'αεργία' της γυναίκας του 19ου αιώνα που χαρακτήριζε ιδιαίτερα τις αστικές τάξεις των μεγάλων πόλεων. (ό.π., 1992:106-107).

Με την έλευση των προσφύγων, η αναγκαστική εργασιακή απασχόληση των γυναικών στη βιομηχανία ή σε κατ' οίκον εργασία, η περιορισμένη αλλά αυξανόμενη κίνησή τους σε δημόσιους χώρους, ενίσχυσαν γενικότερα τόσο τη χειραφέτηση των Ελληνίδων, όσο και το φεμινιστικό κίνημα τη δεκαετία του '20.

Δεξιά : Ηλικιωμένες γυναίκες που εργάζονται σε υφαντουργείο στη Νέα Ιωνία. Μουσείο - Αρχείο ΕΡΤ, Αρχείο Πέτρου Πουλίδη

Οι προσφυγίνες αναγκάζονταν να περνούν πολλές ώρες στους κοινόχρηστους ημιυπαίθριους και υπαίθριους χώρους έξω από τα στενάχωρα προσφυγικά σπίτια τους, διαμορφώνοντας αυτοσχέδιες χρήσεις κουζίνας ή ακόμα και εργαστηρίων.

Η υπαίθρια δραστηριότητα στις πυκνοκατοικημένες προσφυγικές γειτονιές ανέπτυξε μεταξύ των γυναικών « μια πρωτόγνωρη δραστηριότητα και αλληλεγγύη » που διευκόλυνε και την όποια απομόνωση για όσες δούλευαν από το σπίτι (ό.π., 245), ή τις δυσκολίες γενικότερα στην οικιακή φροντίδα και οικογενειακή ζωή.

Η ίδια αυτή « χωρική » χειραφέτηση μεταξύ άλλων θα γινόταν και αφορμή για το στιγματισμό των προσφύγων γυναικών από τους ντόπιους, μέχρι την εξομοίωσή τους στον ελληνικό πληθυσμό μεταπολεμικά.

« Οι βιοτεχνίες γίνονται βιομηχανίες, οι βιομηχανίες γιγαντώνονται, τα πρώτα ξύλινα αργαλειά σιγά-σιγά καταργούνται. Τα σιδερένια και τα αυτόματα έρχονται. Η Ταπητουργία παίρνει την κατιούσα, ιδιαίτερα μετά το κραχ της Αμερικής το 1929. Δεν μπορεί να συναγωνιστεί τις αγορές της Αμερικής και της Άπω Ανατολής. Το χειροποίητο χαλί είναι ένα ευαίσθητο όσο και ακριβό προϊόν. Τα φτηνά γυναικεία εργατικά χέρια δεν αρκούν για την επιβίωση της Ταπητουργίας. Χρειάζονται κεφάλαια, υπομονή, μεράκι, κύρια όμως κρατική αρωγή και στήριξη.» (Σαπουντζάκης., 2004:24)

Β. Η διαδρομή στη Βιομηχανική κληρονομιά της Νέας Ιωνίας

1. «Υφαντουργία του Δρακόπουλου».

Η βιομηχανική ζώνη της Αθήνας κάποτε ξεκινούσε από τα μέσα της οδού Πατησίων, όπου με την πάροδο του χρόνου τα χωράφια και οι πορτοκαλεώνες έδιναν την θέση τους σε εργοστάσια και βιομηχανίες.

Στον αριθμό 358 - 360 της Πατησίων, ο Κωνσταντίνος και ο Αθηνόδωρος Δρακόπουλος ίδρυσαν το 1882 εργοστάσιο υφαντουργίας, με την ονομασία «Υφαντουργία του Δρακόπουλου» (- αρχικά ονομαζόταν Σ.Βεζάνης & Σέλας). Το συγκρότημα είναι μοναδικό από την άποψη ότι συνδύαζε λειτουργίες παραγωγής, διοίκησης και κατοικίας, καθώς εκεί στεγάζονταν το εργοστάσιο της υφαντουργίας, η βίλα του ιδιοκτήτη και ένα βοηθητικό κτίριο. (Δεμίρη., 1991:49)

Το συγκρότημα βρέθηκε σύντομα εντός του αστικού ιστού, καθώς τα σύνορα της πόλης διαρκώς επεκτείνονταν. Οι ιδιοκτήτες άφησαν με τη διαθήκη τους όλη την περιουσία τους στον Ελληνικό Ερυθρό Σταυρό.

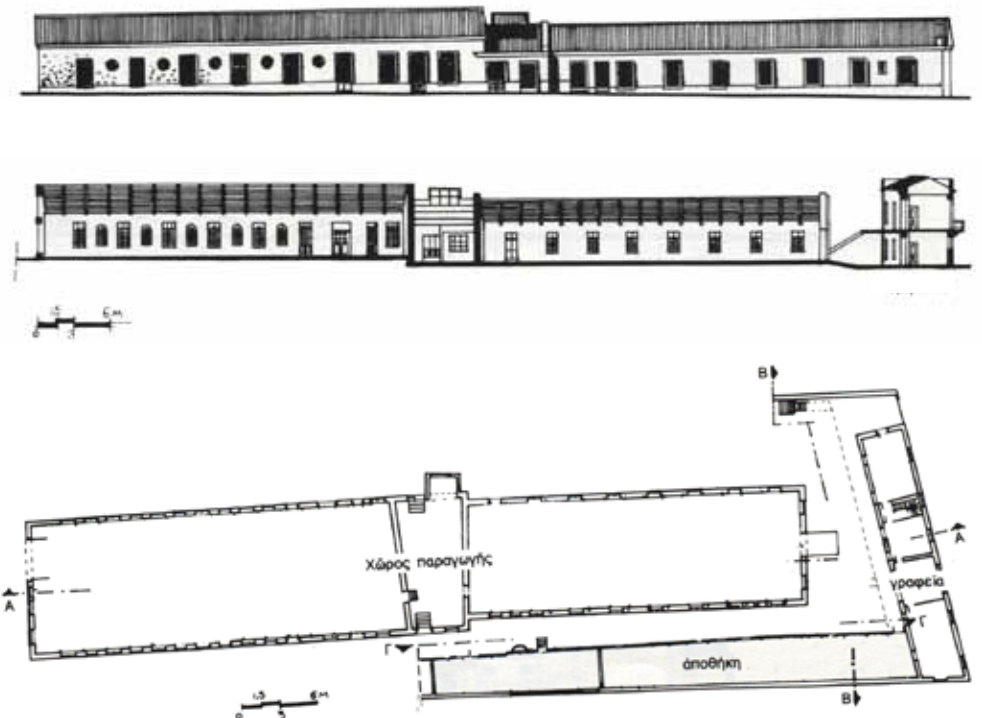

Η «Υφαντουργία του Δρακόπουλου» είναι σήμερα κηρυγμένη διατηρητέα από το ΥΠΠΟ, με εμφανής αλλοιώσεις από την εγκατάλειψη, μια πυρκαγιά και την αυθαίρετη κατεδάφιση του εργοστασιακού κτιρίου. Δυστυχώς δε διασώζεται το κτίριο του εργοστασίου, μια σπάνια περίπτωση πρώτων υφαντήριων με πλούσια μορφική γλώσσα (ποικιλία ανοιγμάτων, κλασικό αέτωμα στις κύριες όψεις, επεξεργασμένες λεπτομέρειες, χαρακτηριστικά μοτίβα), σε σύγκριση με την λιτή μορφή των άλλων κλωστοϋφαντηρίων στην Ελλάδα (Δεμίρη., 1991:49).

Δεξιά : Όψη, Τομή & Κάτοψη
Δεμίρη., 1991:23

«Σε πρώτο πλάνο διακρίνεται το κτίριο των γραφείων και στο βάθος δυο μικρές βίλες που χτίστηκαν το 1920.»(Δεμίρη., 1991:49)

Χρονολόγιο :

σε ελεύθερη απόδοση από την "οδύσσεια ενός... κοινόχρηστου χώρου" - Πηγή : Ελευθεροτυπία, Σάββατο 21 Νοεμβρίου 2009
<http://www.enet.gr/?i=news.el.article&id=104138>
(τελευταία επίσκεψη 7/10/2014)

- 1983 : ο χώρος χαρακτηρίζεται κοινόχρηστο πράσινο και τα κτίρια διατηρητέα.
- 2003 : αποχαρακτηρίζεται μέρος της έκτασης για να οικοδομηθεί.
- 1997-2001 : πρόταση για ανέγερση πολιτιστικού κέντρου πολλαπλών χρήσεων.
- 2006 : πρόταση για ανέγερση 9.000 τ.μ. συνεδριακού κέντρου, δημοτικού θεάτρου, κινηματογράφου.
- 2006 : πρόταση για ανέγερση δημοτικού θεάτρου και δραματικής σχολής.
- 13 Ιουλίου 2009 : ο Ν. Κακλαμάνης φέρνει προς ψήφιση στο δημοτικό συμβούλιο μνημόνιο συνεργασίας με τον ΕΕΣ.
- 12 Αυγούστου 2009 : μπουλντόζες κατεδαφίζουν το κτίριο του εργοστασίου.
- 2009- σήμερα : Η Επιτροπή Κατοίκων για το Κτήμα Δρακοπούλου κινητοποιείται με συνεχείς εκδηλώσεις, φυτεύει δέντρα, κάνει πορείες ενάντια στο τσιμέντο, ζητά απελευθέρωση όλου του χώρου, προσφεύγει στη Δικαιοσύνη.

Δεξιά : Τχνη του παλαιού εργοστασίου (πάνω)
& Τα παλαιά γραφεία (κάτω)
Στην επόμενη σελίδα : Η βίλα Δρακοπούλου σήμερα
Ιδία επεξεργασία

2. «Ελληνική Εριουργία».

Στην συμβολή των οδών Αγ. Αντωνίου (είσοδος) και Λεωφ. Ιωνίας βρίσκεται το συγκρότημα της «Ελληνικής Εριουργίας» του Νικόλαου Κυρκίνη. Μαζί με την «Υφαντουργία του Δρακόπουλου», είναι τα μόνα σωζόμενα συγκροτήματα στα Πατήσια.

Το συγκρότημα λειτουργούσε ως εριουργικό εργοστάσιο από το 1880, εξυπηρετούμενο από τις γραμμές του τρένου. Το 1919 μετονομάζεται σε «Ελληνική Εριουργία Α.Ε» και το 1924, έχοντας ήδη εγκαταστήσει σαράντα ταπητουργικούς ιστούς, ξεκινά η μεγάλη επέκτασή του. Η οικογένεια Κυρκίνη αγοράζει εκτάσεις στην περιοχή και ταυτόχρονα ξεκινούν οι εργασίες επέκτασης του τρένου – του «θηρίου» στα Πευκάκια, ώστε να εξυπηρετηθούν τα εργοστάσια στη Ν.Ιωνία.

Το 1950 με τον πόλεμο της Κορέας και την οικονομική κρίση που επέφερε, το εργοστάσιο παρουσιάζει μεγάλη πτώση στην ανάπτυξη του. Σήμερα έχει κηρυχτεί διατηρητέο από το ΥΠΕΧΩΔΕ. Ο βασικός του εξοπλισμός έχει απομακρυνθεί από το συγκρότημα.

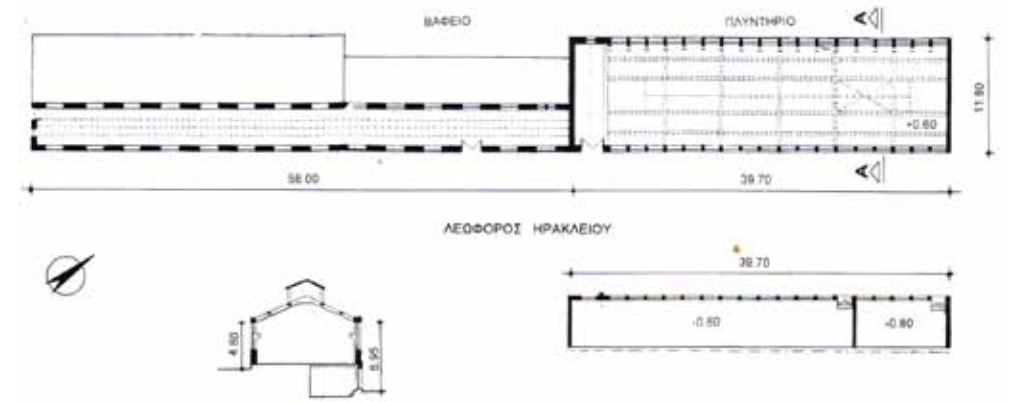
Δεξιά & στην επόμενη σελίδα : Σημερινές απόψεις του συγκροτήματος της βιομηχανίας
Ιδία επεξεργασία

3. Το «μικρό Manchester».

Πάνω στο βασικό άξονα της λεωφόρου Ιωνίας (155B), βρίσκεται πραγματοποιημένο το όραμα του Κυρκίνη για τη δημιουργία μιας πόλης Κλωστοϋφαντουργίας, σύμφωνα με τα ευρωπαϊκά πρότυπα. Το «μικρό Manchester» περιλαμβάνει τα κτίρια της «Ελληνικής Εριουργίας», το παλαιό βαφείο-φινιριστήριο και το παλαιό πλυντήριο. Εμφανίζονται ισόγεια από την μεριά της λεωφόρου και διώροφα από την οδό Σαγγαρίου, λόγω υψομετρικής διαφοράς.

Δεξιά : Το παλαιό πλυντήριο και το παλαιό βαφείο-φινιριστήριο της εριουργίας.
Κατόψεις και τομή.
Ο πύργος - το σημείο σύνδεσης των δύο κτιρίων.
Μαΐστρου et al., 2000:23

Το παλιό πλυντήριο της εριουργίας. Λεπτομέρεια πίσω όψης
Μαΐστρου et al., 2000:26

Το παλιό εργοστάσιο της Μεταξουργίας
Ιδία επεξεργασία

Δυστυχώς το σημαντικότερο κτίριο της Μεταξουργίας (Φωτογραφία
Γ.Μιχαηλίδη), χτισμένο το 1924, που στέγαζε το «υφαντήριο-
κλωστήριο», ένα από τα ιδιαίτερα αξιόλογα βιομηχανικά κτίρια
της εποχής που διακρίνεται για κλασικιστικά στοιχεία των όψεων
του, έχει κατεδαφιστεί για να αντικατασταθεί από νέο κτίριο που
σήμερα στεγάζει το «Σπίτι του Λαού». (Μαΐστρου et al., 2000:29)

Η ιστορία της «Ελληνικής Εριουργίας Α.Ε» είναι ιδιαίτερα σημαντική από την σκοπιά της βιομηχανικής ιστορίας της χώρας, καθώς υπήρξε μια από τις μεγαλύτερες κλωστοϋφαντουργίες της χώρας, με πολύ μεγάλο αριθμό εργαζομένων και «εθνικό» χαρακτήρισμό, λόγω της παραγωγής στρατιωτικών ειδών που είχε αναλάβει στο διάστημα 1925-32. (Μαΐστρου et al., 2000:18)

Χρονολόγιο :

σε ελεύθερη απόδοση από Μαΐστρου et al., 2000:17-18

01/10/1919 : Ο Κυρκίνης κύριος μέτοχος της «Ελληνικής Εριουργίας Α.Ε» αγοράζει ένα οικόπεδο στον Περισσό, σε επαφή με τον οδικό άξονα της Ιωνίας – Ηρακλείου και στήνει πλυντήριο, βαφείο και φινιριστήριο προκειμένου να καλύψει τις ανάγκες του εργοστασίου της ελληνικής εριουργίας στα Πατήσια.

1924 : Ιδρύει την εταιρεία «Ηλεκτροβιομηχανική Α.Ε» , αγοράζει οικόπεδο απέναντι από την μεταξουργία και χτίζει εργοστάσιο ηλεκτροπαραγωγής (το οποίο καλύπτει και τις ανάγκες των γύρω περιοχών τις ώρες που δεν λειτουργεί η βιομηχανία).

1924-1926 : Για τις συνεχώς αυξανόμενες ανάγκες των εργοστασίων της εριουργίας και της μεταξουργίας ιδρύονται : ξυλουργείο, μηχανουργείο, σιδηρουργείο καθώς επίσης και εργοστάσιο κοπής-ραφής , εργοστάσιο βαμβακουργίας.

1926 : Ανέγερση εργατικών κατοικιών.

1927 : Ο Κυρκίνης κατηγορείται για υπεξαίρεση, καθαιρείται από την θέση του προέδρου της εταιρίας και εξαναγκάζεται σε πώληση της περιουσίας του.

1932 : Ο Κυρκίνης πεθαίνει. Οι συνεργάτες του ιδρύουν τη ΕΒΥΠ (Ελληνική Βιομηχανία Υφαντουργικών Προϊόντων).

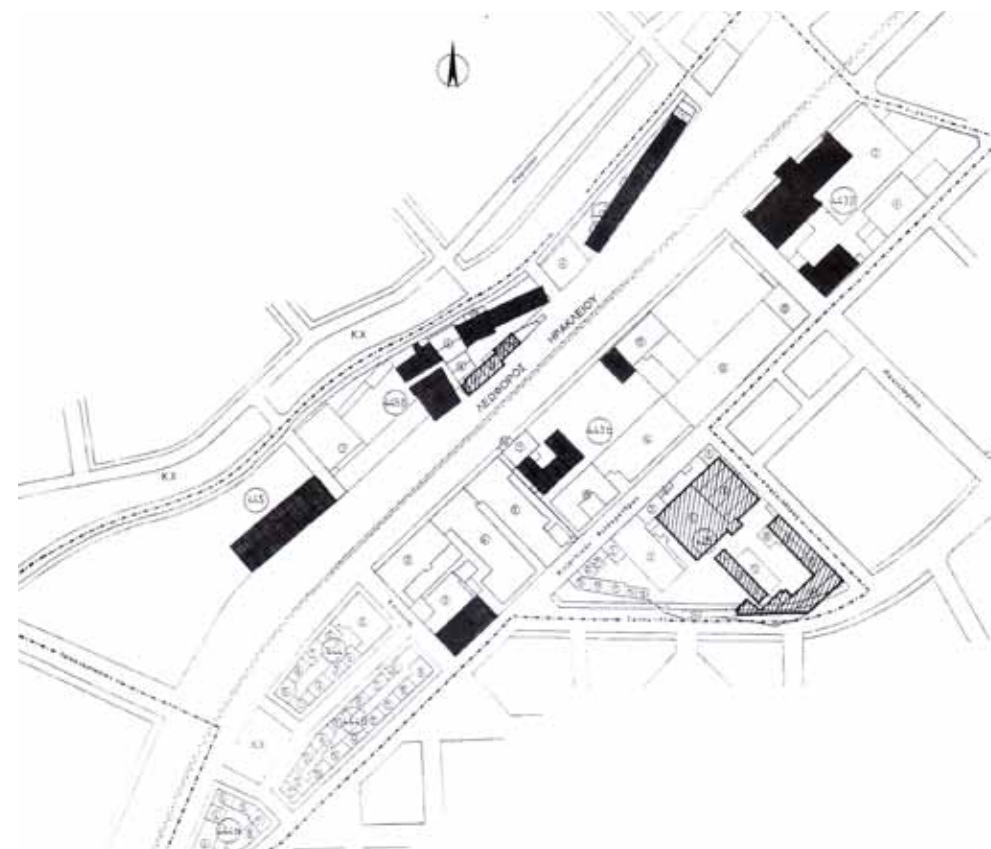
1935 : Η εταιρεία εξαγοράζεται από τον Μποδοσάκη-Αθανασιάδη και ξεκινά η περίοδος ανάπτυξης.

1937 : Χτίζεται νέο κτίριο που στεγάζει εκκοκκιστήρια.

1950 : Η διεθνής κρίση επηρεάζει αρνητικά την οικονομία

1956-1958 : Κλείνουν όλα τα εργοστάσια της εταιρείας.

1960-78 : Η περιουσία της εταιρείας πουλιέται τμηματικά προκειμένου να καλυφθούν χρέη.

Τοπογραφικό της περιοχής των εργοστασίων στον Περισσό του 1985. Χρονολόγηση κτιρίων. Παλιές χρήσεις. (Σύνταξη σχεδίου από την ομάδα έρευνας) Μαΐστρου et al., 2000:22

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

- 443 α 6:το παλαιό ξυλουργείο
- 443 α 8:το παλαιό σιδηρουργείο
- 443 α 9:το παλαιό μηχανουργείο
- 443 α 10:αποθήκες ηλεκτροβιομηχανικής
- 443 β 1:η βαμβακουργία
- 443 β 3:τα παλαιά βαφεία της βαμβακουργίας
- 445 1:το φινιριστήριο
- 445 γ 2:το παλαιό πλυντήριο
- 445 γ 3:τα παλαιά βαφεία της εριουργίας
- 445 β 1,3:αποθήκες της μεταξουργίας
- 445 β 2:γραφεία της μεταξουργίας
- 445 β 5:πλυντήριο / βαφείο της μεταξουργίας
- 445 β 6,8:αποθήκες υφαντήριου της μεταξουργίας
- 445 β 13:υδατόπυργος

4. Το κτίριο της Βαμβακουργίας.

Από την άλλη μεριά του δρόμου, στην συμβολή των οδών Μακελαράκη και Βυζαντινών Αυτοκρατόρων βρίσκεται το μνημειώδες κτίριο της βαμβακουργίας.

Το μέχρι πρόσφατα «Κλωστήρια Αττικής Α.Ε.», και σήμερα διατηρητέο κτίριο, μετά από εκτεταμένη ανακαίνιση, χρησιμοποιείται ως πολυκατάστημα.

Το κτίριο χρονολογείται στις αρχές της δεκαετίας του '30, ιδρύθηκε το 1945 και επεκτάθηκε την δεκαετία του '70 σε σχέδια του αρχιτέκτονα Παπαγιάννη. Εξχωρίζει αρχικά λόγω του πολύ μεγάλου όγκου του, αποτελώντας μάλιστα ορόσημο για την περιοχή. (Μαΐστρου et al., 2000:32)

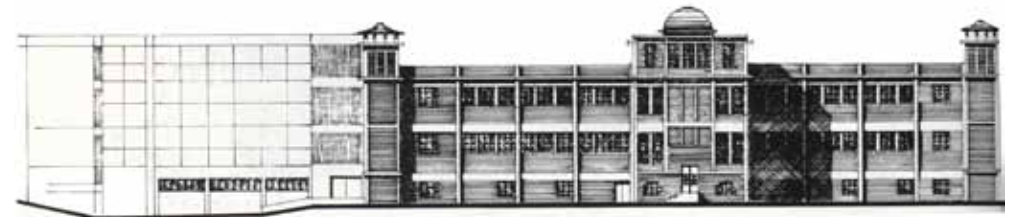
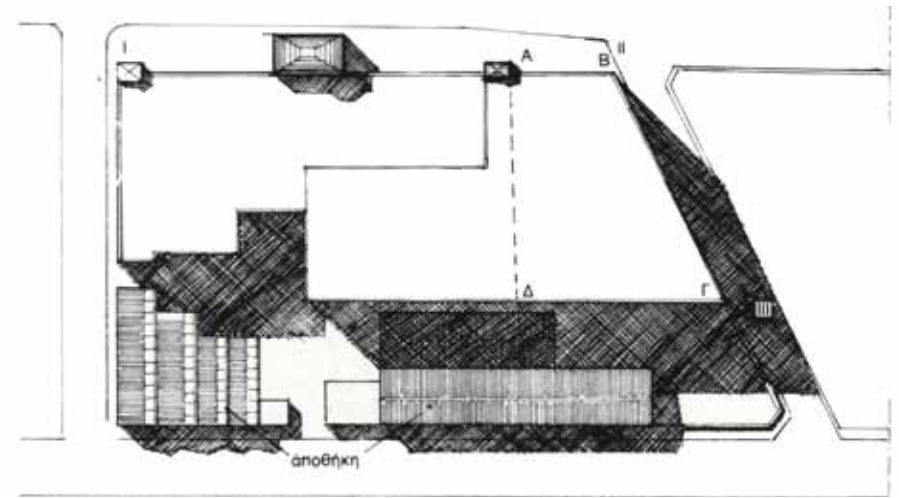
Το κτίριο είναι τριώροφο, με συμμετρική διάταξη και τετράκλινη στέγη.

Ο πυργίσκος χρησίμευε για την απομάκρυνση της σκόνης του βαμβακιού (dust tower ή dust flue).

Η πρόθεση του Κυρκίνη για προβολή της εικόνας μιας εύρωστης, πετυχημένης και καταξιωμένης επιχείρησης είναι εμφανής στο σχεδιασμό του κτιρίου της βαμβακουργίας. (Μαΐστρου et al., 2000:32-34)

Δεξιά : Τοπογραφικό & όψη του συγκροτήματος
Δεμίρη., 1991:146,148

Στην επόμενη σελίδα : Το μνημειώδες εργοστάσιο της Βαμβακουργίας
(φωτογραφία Γ.Μιχαηλίδη)1960 & μετά τη νεότερη προσθήκη
Μαΐστρου et al., 2000:32,34

5. Το Μουσείο Ταπητουργίας

Το μουσείο στεγάζεται σε ένα παλιό εργοστάσιο ταπητουργίας στην οδό Πατριάρχου Ιωακείμ 4. (<http://www.neaionia.gr>)

Το μουσείο περιλαμβάνει τρεις εκθεσιακές ενότητες (χωρισμένες σε τρεις αντίστοιχους χώρους).

- α. Ιστορίας
- β. Λαογραφίας
- γ. Υφαντουργίας – Ταπητουργίας

Μεγάλο μέρος της συλλογής του μουσείου οφείλεται στις πλούσιες δωρεές από πολίτες που πραγματικά αγκάλιασαν αυτή την προσπάθεια του ΚΕ.ΜΙ.ΠΟ (Κέντρο Σπουδής και Ανάδειξης Μικρασιατικού Πολιτισμού).

1.

2.

3.

Το μουσείο σήμερα φιλοξενεί αργαλειούς, πλεκτομηχανές, καλτισομηχανές, ενθυμήματα, παραδοσιακές στολές, σκεύη, έγγραφα κ.ά ενώ συνεχώς εμπλουτίζεται με νέα εκθέματα. Παράλληλα, στο αρχείο συγκεντρώνονται έγγραφα, πρακτικά, εφημερίδες, μπροσούρες, κείμενα, προκηρύξεις, φωτογραφίες κ.λπ. που αναφέρονται σε σημαντικά θέματα της Ιστορίας της Νέας Ιωνίας.

Εσωτερική άποψη
Ιδία επεξεργασία

- 1.Καρτελομηχαν. Μηχανή διάτρησης διαφάνειας για τον προγραμματισμό κατασκευής πολύχρωμων σχεδίων στο ύφασμα
- 2.Πομπινουάρ. Μηχανή τυλίγματος νήματος στο πομπινάκι της σαΐτας
- 3.Βαφείο υφάσματος
- 4.Βαφείο νήματος
- 5.Ζυγαριά ακριβείας για τον υπολογισμό της «τιμής νήματος»
- 6.Χειροκίνητη καλτισομηχανή (ΚΕ.ΜΙ.ΠΟ, Μάιος 2012)

4.

5.

6.

6.

Αντίθετα με το βιομηχανικό συγκρότημα του Περισσοῦ, η δημιουργία και ανάπτυξη του βιομηχανικού συγκροτήματος της Ελευθερούπολης αποτελεί αποκλειστικά δημιούργημα των μικρασιατών προσφύγων, οι οποίοι μετέφεραν στην νέα τους πατρίδα την επιχειρηματική τους δραστηριότητα και τέχνη. (Μαΐστρου et al., 2000:45).

Η Ε.Α.Π. οριοθέτησε το κτήμα των Ποδαράδων και καθόρισε δύο τμήματα για τη χρήση του : το μεγαλύτερο για την κατασκευή και ανάπτυξη του οικισμού και το μικρότερο, στην περιοχή της Ελευθερούπολης, για αποκλειστική βιομηχανική χρήση (Βογιατζόγλου., 1997:149).

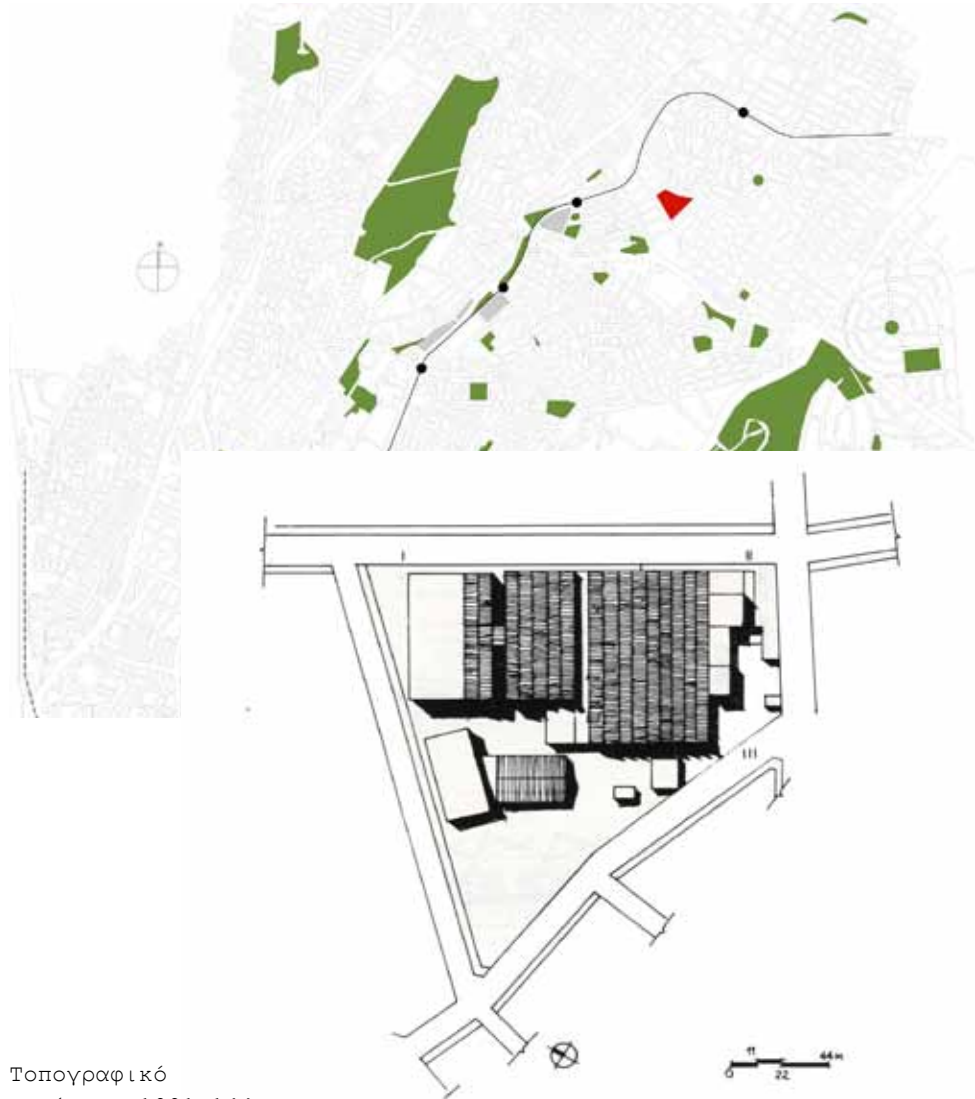
Η παραχώρηση με αγορά βιομηχανικών οικοπέδων στην Ελευθερούπολη γινόταν υπό όρους, και προϋπέθετε την ιδιότητα του πρόσφυγα, χρονικούς και οικοδομικούς περιορισμούς για τη μελέτη και κατασκευή της μονάδας και διατήρηση της αρχικά δηλωθείσας χρήσης για τουλάχιστον επτά χρόνια, κ.ά. Η βιομηχανική ανάπτυξη της Ελευθερούπολης επικεντρώθηκε στην ταπητουργία, με δεύτερη τη βαμβακουργία, αλλά περιέλαβε και ποικιλία άλλων παραγωγικών δραστηριοτήτων. Χαρακτηριστικά, από τα 40 συνολικά οικόπεδα που παραχώρησε η Ε.Α.Π. για βιομηχανική χρήση σε όλους τους συνοικισμούς, τα 24 βρίσκονταν στη Νέα Ιωνία (ό.π., 150-151-159).

Μεταξύ 1924 - 1930 στο "βιομηχανικό πάρκο" της Ελευθερούπολης, οι κλωστοϋφαντουργικές και ταπητουργικές βιομηχανίες των προσφύγων ήταν οι εξής : η «Μουταλάσκη» των Τσαλικογλου - Σινιόσογλου, το «Τρία Άλφα» των Στύλογλου - Εφραίμογλου-Αθανάσογλου, το υφαντουργείο Αδελφών Σινάνογλου (σημερινό «Αθηνά»), η ταπητουργία του Σπάρταλη (σημερινή «Ιωνική Υφαντουργία», η ταπητουργία του Θ. Δουρμούσογλου, η κλωστοϋφαντουργία «Ελληνίς» με την οδοντωτή - πτυχωτή στέγη και ακόμη οι μεγάλες ταπητουργικές βιομηχανίες των Κιρκίνη - Φουστάνου («Ελληνική Ταπητουργία») και των Μαυρολέοντος - Αδελφών Βαΐάνου («Ανατολική Ταπητουργία»), γειτνιαζουσες στο Ο.Τ. 150. (Σαπουντζάκης., 2004:19)

Το βιομηχανικό συγκρότημα Μουταλάσκη / Πειραιϊκή Πατραϊκή / Αθήνα 2004

Το βιομηχανικό συγκρότημα της Μουταλάσκη (Σινιόσογλου & Φιλικής Εταιρίας) αποτελεί παράδειγμα της προσφοράς των προσφύγων στον τομέα της κλωστοϋφαντουργίας, καθώς η ιστορία του ξεκινάει με την ανταλλαγή των πληθυσμών στο τέλος του 1923 και τον ερχομό στην Ελλάδα της οικογένειας του Ιάκωβου Τσαλίκογλου.

Τοπογραφικό
Δεμίρη., 1991:144

Χρονολόγιο :

σε ελεύθερη απόδοση από Βογιατζόγλου Ο. "Βιομηχανική κληρονομιά-η προσφορά στην αναβάθμιση του περιβάλλοντος." http://www.vio-kliron.gr/documents/H_Prokofora_sthn_Anavathmisi_toy_Perival-lontos.doc

(τελευταία επίσκεψη 7/10/2014)

•Τέλος του 1923 : Η οικογένεια του Ιάκωβου Τσαλίκογλου που στη Μουταλάσκη (Ταλάς) της Καισάρειας είχε βιοτεχνία έρχεται στην Ελλάδα με την ανταλλαγή των πληθυσμών φέροντας μαζί της 4 αργαλειούς και μία κολλαρίστρα δικής της κατασκευής.

•1927 : Μαζί με τον Αλέξανδρο Σινιόσογλου ιδρύουν εργοστάσιο Κλωστοϋφαντουργίας.

•1930 : Αρχίζουν οι επεκτάσεις του εργοστασίου (σε σχέδια του αρχιτέκτονα Μιχάλη Αβέρωφ, με πρότυπο ξένα εργοστάσια) και οι εγκαταστάσεις νέων μηχανημάτων.

•1931 : Νέοι τύποι αυτόματων αργαλειών έρχονται από το εξωτερικό.

•1933 : Η επιχείρηση παίρνει τη μορφή μεγάλης βιομηχανίας.

•1936 : Δεύτερη επέκταση στα κτίρια.

•1950 : Με την εγκατάσταση Βαφείου και Φινιριστηρίου αρχίζει η παραγωγή έτοιμων υφασμάτων.

•1979 : Η «ΜΟΥΤΑΛΑΣΚΗ» συγχωνεύεται «δια απορροφήσεως» με την Πειραιϊκή Πατραϊκή.

•1993 : Η «ΜΟΥΤΑΛΑΣΚΗ» εντάσσεται στις προβληματικές επιχειρήσεις και μετά από μειοδοτικό διαγωνισμό καταλήγει στον Όμιλο Επιχειρήσεων Sakalidis S.A.

•2002 : Το εργοστάσιο πωλείται ως οικόπεδο σε επιχειρηματικό όμιλο που στη θέση του χτίζει υπερσύγχρονο κτίριο υψηλών προδιαγραφών. Εκεί στεγάστηκε η Οργανωτική Επιτροπή των Ολυμπιακών Αγώνων «ΑΘΗΝΑ 2004».

Το συγκρότημα Μουταλάσκη. Οδός Φιλικής εταιρίας. Στο βάθος το συγκρότημα "Τρία Άλφα" με την καμινάδα
Μαΐστρου et al., 2000:50

Κάτω & δεξιά : Σημερινές απόψεις του συγκροτήματος
Ιδία επεξεργασία

Γ. Γενικά χαρακτηριστικά. (Συμπεράσματα)

Τα κτίρια - συγκροτήματα της διαδρομής, που αναλύθηκαν στο προηγούμενο κεφάλαιο, δεν επιλέχθηκαν βάση συγκεκριμένων χαρακτηριστικών ή λόγω της ιδιαίτερης αρχιτεκτονικής τους γλώσσας. Όμως όπως όλα τα κτίρια της κατηγορίας τους, η διαμόρφωση της κάτοψης, η σύνθεση της μορφής τους, η επιλογή των υλικών τους ακολουθούν συγκεκριμένες διαδικασίες.

Σύμφωνα με την Δεμίρη (1991:13) οι βασικοί παράγοντες που επηρέασαν το σχεδιασμό των κλωστοϋφαντουργείων είναι οι ακόλουθοι:

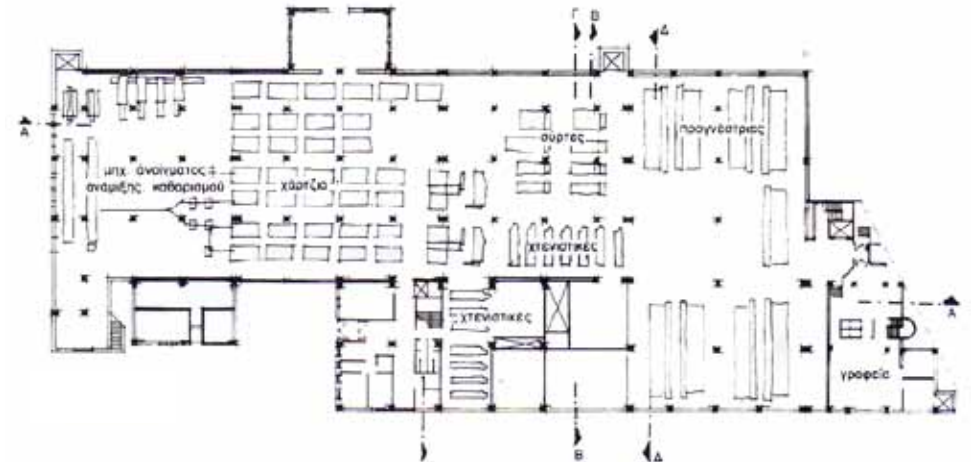
1. Η διαδικασία παραγωγής και τα μηχανήματα που χρησιμοποιούνταν.
2. Οι συνθήκες περιβάλλοντος στο χώρο παραγωγής - κυρίως αυτές που σχετίζονταν με το θόρυβο, τον αερισμό και το φωτισμό.
3. Το θεσμικό πλαίσιο που αφορούσε στη βιομηχανία και τις συνθήκες περιβάλλοντος στο εργοστάσιο.
4. Τα δομικά υλικά και οι κατασκευαστικές μέθοδοι.

Πράγματι στις βιομηχανίες οι διαφορές στο σύστημα παραγωγής και στον εξοπλισμό επιδρούν στη διαμόρφωση της κάτοψης του χώρου αλλά και στη διάρθρωση των επιμέρους λειτουργιών. Σημαντικό ρόλο βέβαια παίζει και η τεχνολογική πρόοδος και η τεχνική εξέλιξης των μηχανών.

Στην Ελλάδα, το σύστημα μετάδοσης της κίνησης στις μηχανές ήταν γραμμικό, από τις ατμομηχανές των πρώτων εργοστασίων με κινητήρια δύναμη το νερό, που χρησιμοποιούνταν μέχρι και την εποχή του μεσοπολέμου, μέχρι και στις νηζελομηχανές και τους ηλεκτρικούς κινητήρες που αργότερα τις αντικατέστησαν (1926-28) (Δεμίρη., 1991:32-33).

«Μετά τα μέσα του 1930, μικροί ηλεκτροκινητήρες κατάργησαν αυτό το σύστημα και κάθε μηχανή μπορούσε πλέον να τοποθετηθεί σε οποιαδήποτε θέση και να λειτουργεί ανεξάρτητα». Οι συνέπειες αυτού ήταν πολύ σημαντικές όχι μόνο για τον κτιριακό σχεδιασμό αλλά και για τις συνθήκες περιβάλλοντος. (ό.π., 34)

Ο έντονος θόρυβος, οι επιδράσεις της σκόνης, οι ψηλές θερμοκρασίες, καθώς και η ανάγκη συγκεκριμένων και κατάλληλων συνθηκών φωτισμού, είναι φαινόμενα που έπρεπε να αντιμετωπιστούν. Η ανάγκη λοιπόν για βέλτιστα συστήματα φυσικού και τεχνητού εξαερισμού και φωτισμού, δημιούργησαν νέες μορφές και αρχιτεκτονικά στοιχεία. Η οδοντωτή οροφή, τα πλάγια παράθυρα - με διαφορές στην θέση, το άνοιγμα, τον τύπο τους, ο πύργος dust flue, είναι συνέπειες προσέγγισης ιδανικότερων συνθηκών περιβάλλοντος.

Κάτοψη ισογείου του κτιρίου της Βαμβακουργίας.
(γίνεται εμφανής η γραμμικότητα του συστήματος μετάδοσης των μηχανών)
Δεμίρη., 1991:147

Dust tower/ dust flue του κτιρίου της βαμβακουργίας & Το φινιριστήριο της μεταξουργίας (εσωτερική άποψη)
Μαΐστρου et al., 2000:33,31

Σε ότι αφορά στο θεσμικό πλαίσιο, το προεδρικό διάταγμα της 13/22 Μαρτίου 1934 υπήρξε και το πλέον σημαντικό. Περιέγραφε έναν αριθμό απαιτήσεων για την κατασκευή δαπέδων, διαδρόμων, εξόδων, κλιμακοστασίων, για τον φωτισμό, το φυσικό και τεχνητό αερισμό, τη μόλυνση του αέρα, την πυρασφάλεια, τα αποδυτήρια, τους υγρούς χώρους, τους χώρους πρώτων βοηθειών, τις καντίνες κ.ά. Το διάταγμα είχε επιφανειακές επιδράσεις στον κτιριακό σχεδιασμό. (Δεμίρη., 1991:39)

Η μεγάλη αλλαγή στον τρόπο σχεδίασης προέκυψε με ένα άλλο διάταγμα της ίδιας εποχής που αναφερόταν στις άδειες που έπρεπε να εκδοθούν προκειμένου μια βιομηχανική επιχείρηση να κατασκευάσει τις απαραίτητες κτιριακές εγκαταστάσεις. Μέχρι τότε, τα εργοστάσια στην Ελλάδα χτίζονταν από παραδοσιακούς τεχνίτες με παραδοσιακά υλικά. Το διάταγμα αυτό, κατέστησε αναγκαία την κατάθεση σειράς αρχιτεκτονικών και στατικών σχεδίων, δηλαδή την απασχόληση μηχανικού με εξειδικευμένες γνώσεις και πανεπιστημιακή κατάρτιση. (ό.π., 40-41)

«Τα πρώτα εργοστάσια στην Ελλάδα χτίζονταν από παραδοσιακούς τεχνίτες με παραδοσιακά υλικά. Όλες οι κατασκευές είχαν φέρουσα περιμετρική τοιχοποιία από πέτρα ή τούβλο με ξύλινες ή μεταλλικές κολώνες και δοκούς, τα δάπεδα ήταν ξύλινα και η στέγη καλυπτόταν με κεραμίδια.» (Δεμίρη., 1991:41).

Λεπτομέρειες της όψης του παλαιού βαφείου - φινιριστηρίου της Εριουργίας.

Μαΐστρου et al., 2000:25

Η μορφική γλώσσα των κλωστούφαντηρίων που χτίστηκαν την εποχή του μεσοπολέμου παρουσιάζει μεγάλη ποικιλία. (Δεμίρη, 1991:59) Τα συγκεκριμένα όμως κτιριακά συγκροτήματα μπορούν να ενταχθούν/ να οργανωθούν / να χωριστούν σε τέσσερις κατηγορίες :

(σύμφωνα με : Μαΐστρου et al., 2000:40)

Α κατηγορία : κτίρια απλής μορφής με ορθογώνιο σχήμα κάτοψης κατασκευασμένα με παραδοσιακά υλικά. Οι τοίχοι είναι συνήθως φέροντες από λιθοδομή ή οπτόπλινθους και η στέγη από κεραμίδια. (αποθήκη μεταξουργίας)

Παραλλαγή Α κατηγορίας : κτίρια με δίρριχτη στέγη υπερυψωμένη κατά το κεντρικό της τμήμα, απ' όπου συμπληρώνεται ο αερισμός ή/ και ο φωτισμός μέσω παραθύρων ή περσίδων (παλαιό βαφείο εριουργίας, πλυντήριο, μηχανουργείο).

Το παλιό βαφείο - φινιριστήριο της εριουργίας

Μαΐστρου et al., 2000:25

& Όψη της αποθήκης υφαντηρίου της μεταξουργίας και το παλιό πλυντήριο-βαφείο της μεταξουργίας με την κεντρική υπερύψωση της στέγης του
Μαΐστρου et al., 2000:25,29

Β κατηγορία : κτίρια με επαναλαμβανόμενη οδοντωτή /πτυχωτή στέγαση (φινιριστήριο μεταξουργίας, παλαιά βαφεία βαμβακουργίας). Εδώ βρίσκεται και το συγκρότημα Μουταλάσκη με τη σημαντική σε όγκο αρχιτεκτονική παρουσία του.

Τα παλαιά βαφεία της βαμβακουργίας. Όψη από οδό Αυτοκρατόρων.

Μαΐστρου et al., 2000:35

Γ κατηγορία : κτίρια που χαρακτηρίζονται από τη χρήση των αρχών του νεοκλασικισμού στις κύριες όψεις τους. (γραφεία μεταξουργίας – το κατεδαφισμένο υφαντήριο – κλωστήριο της μεταξουργίας)

Αποθήκη υφαντηρίου της μεταξουργίας(1924) με κλασικιστικά στοιχεία στην κύρια όψη του
& Τα γραφεία της μεταξουργίας
Μαΐστρου et al., 2000:30,28

Δ κατηγορία : νεότερα απλά ορθογωνικά κτίρια με δυο-τρεις ορόφους και επίπεδη στέγαση. Μορφολογικά είναι επηρεασμένα από τα πρότυπα της αρχιτεκτονικής του μεσοπολέμου και φανερώουν σαφείς επιδράσεις από το μοντέρνο κίνημα.

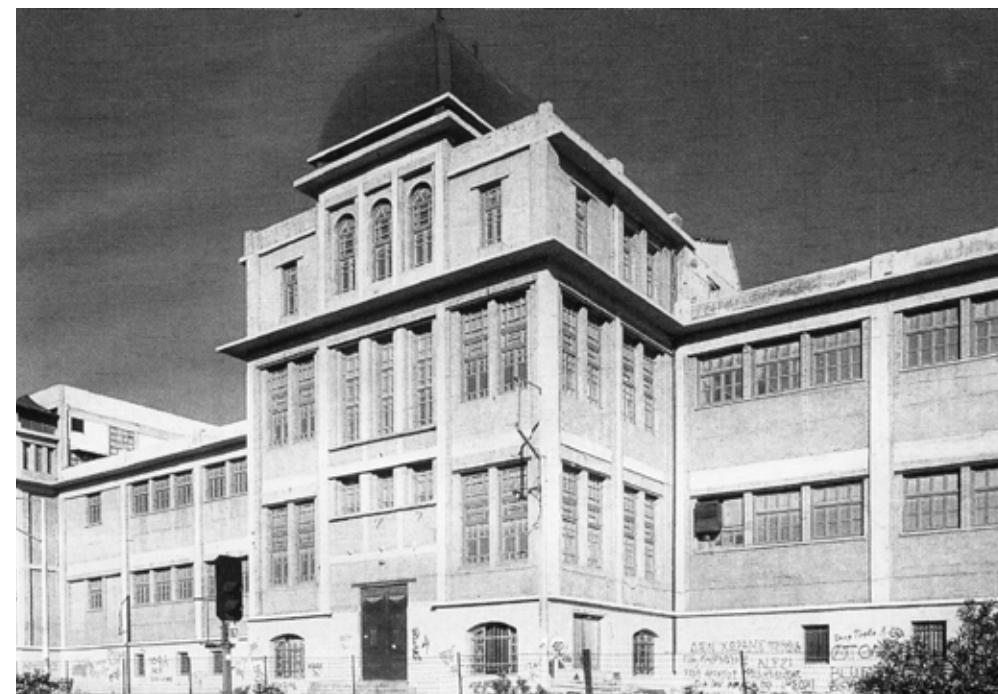
Εξαίρεση στην κατηγορία Δ αποτελεί το κτίριο της βαμβακουργίας όπου και εκφράζεται ο απόηχος της αρχιτεκτονικής της Αναγέννησης. Η συμμετρική διάταξη του κτιριακού όγκου, η τριμερής άρθρωση των όψεων, οι γωνιακοί πύργοι της μακρόστενης κύριας όψης – στεγασμένοι με τετράκλινη οροφή με κυρτές τις ακμές της- και η προβολή του κεντρικού τμήματος της όψης με τη μορφή πύργου και θολωτή οροφή αποτελούν μια φιλόδοξη εφαρμογή αναγεννησιακών αρχών στο σχεδιασμό βιομηχανικού κτιρίου. (Δεμίρη., 1991:61)

Δεξιά : Το εργοστάσιο της Βαμβακουργίας μετά την αποκατάσταση του το 1994
Μαΐστρου et al., 2000:33

Μέσα από αυτά τα διαφορετικά αρχιτεκτονικά στοιχεία – τις διαφορετικές «κατηγορίες» γίνεται προφανές πως καθένα κτίριο χωριστά διαδραμάτισε ένα εντελώς προσωπικό ρόλο μέσα στο ιστορικό πλαίσιο της περιόδου του.

Όμως η αρχιτεκτονική μιας εποχής ή μιας συγκεκριμένης κατηγορίας κτιρίων δεν προβάλλεται μέσα από ορισμένα κτίρια αλλά μέσα από το σύνολο του χτισμένου περιβάλλοντος (Δεμίρη., 1991:11)

Στην περίπτωση της Νέας Ιωνίας τα κτιριακά συγκροτήματα θυμίζουν θραύσματα ενός τοπικού συνόλου που η ανάγνωση τους ξεπερνά χωρικά σύνορα. Τσως θα ήταν σκόπιμο να μελετηθούν χωριστά, αν πρόκειται να εκτιμηθούν ως προς τις σημερινές λειτουργικές τους δυνατότητες και την οικονομική τους αξία και κατ' επέκταση ως προς τις δυνατότητες που έχουν να συμβάλλουν στη λειτουργική αναβάθμιση της περιοχής, στη διατήρηση της ιστορικής της ταυτότητας και στην αναπτυξιακή της διαδικασία.
(Μαΐστρου et al., 2000:70)

Δ. Ο ποιητής Τάκης Σινόπουλος (1917-1981)

Γιατρός και σημαντικός ποιητής της μεταπολεμικής Ελλάδας με καταγωγή από τον Πύργο, εργάστηκε στα ιατρεία του Ι.Κ.Α. στη Νέα Ιωνία και τον Περισσό από το 1949, ενώ από το 1951 έζησε σε διάφορες κατοικίες του Περισσού.

Η τελευταία, στην οδό Ναζλή, αρ. 22, στεγάζει σήμερα και το Ίδρυμα «Τάκης Σινόπουλος» - Σπουδαστήριο Νεοελληνικής Ποίησης. Η οδός Ναζλή στον Περισσό έχει σήμερα μετονομαστεί σε οδό Τάκη Σινόπουλου.

Κατοικούσα

Κατοικούσα τότε Αγίας Αναστασίας 7, Περισσός. Το σπίτι περίπου ισόγειο, γωνία. Επάγγελμα γιατρός. Οικονομική κατάσταση μετριότατη. Απασχόληση: η ποίηση κι όλα τα σχετικά. Και είναι Αύγουστος. Μεσημέρι Αυγούστου. Τα ψιθυρίσματα δυο ανθρώπων έξω από το παράθυρο, ο αέρας του Αυγούστου σηκώνει χώματα και σκόνη, οι απέναντι λεύκες στο μικρό κήπο σαλεύουν άσκημα, το κρεβάτι κακοφτιαγμένο, η ντουλάπα απέναντι από το κρεβάτι, ο σκοτωμένος ύπνος. Η σκόνη μιας Τετάρτης μεσημέρι - απομεσήμερο καλοκαιριού, βουλιάζει στη ζέστη, διαλύεσαι. Το καλοκαίρι ένας καθρέφτης του κενού.

Νύχτα...

Νύχτα στους δρόμους του Περισσού. Ένας μεσόκοπος γιατρός περπατάει αργά στους δρόμους της συνοικίας του. Τώρα βρίσκεται πίσω από τις ξεχασμένες οικοδομές έρημων παλιών εργοστασίων. Συλλογίζεται για λίγο τον άρρωστο που έστειλε στο νοσοκομείο. Ένας αντιπαθητικός, ανάποδος, όλο εξηγήσεις γύρευε, φοβόταν θα πεθάνει, δεν ήθελε να ξεκολλήσει από το σπίτι του. Τώρα ο γιατρός περπατάει συλλογισμένος, ανήσυχος, βασανισμένος, αξεδίψαστος, ανικανοποίητος, βαρύς ανάμεσα στη σκέψη και την κούραση. Ξέρει τι θέλει, μα δεν ξέρει τι θέλει, τι γυρεύει σ' αυτόν τον κόσμο, τι είναι εκείνο που τον τυραννάει, εκείνο που αναδεύει μέσα του ακατάπαυστα, τον πονάει, τον καταματώνει. Τα όνειρά του έχουν ένα πλήθος σκιές, οι επιθυμίες του είναι γεμάτες αγκάθια. Ένα φεγγάρι πλατύ στον ουρανό, φεγγαρόφωτο της άνοιξης, ασημώνει στέγες σπιτιών, δρομάκια, δρόμους, λιγιστά δέντρα. Η σελήνη, το ψυχρόν της αργύριον, ο Κάλβος και τα λοιπά. Αργότερα, τσακισμένος γυρίζει στο σπίτι του. Τρώει, πέφτει να κοιμηθεί, το γεμάτο φεγγάρι του φέρνει αύπνιες. Ο γιατρός ωστόσο κοιμάται, το τηλέφωνο κοιμάται, τα φώτα σβηστά, όλος ο κόσμος τριγύρω κοιμάται. Καληνύχτα.

Τάκης Σινόπουλος, Ποιητική Συλλογή «Νυχτολόγιο» (1978)

Από την ιστοσελίδα του ιδρύματος «Τάκης Σινόπουλος» -
Σπουδαστήριο Νεοελληνικής Ποίησης
(τελευταία επίσκεψη 7/10/2014):

http://elpenor.gr/index.php?option=com_content&task=view&id=67&Itemid=1&lang=el

